

עלית קיר

זכר לנפלאותיו • חיבוריו הקדושים והמרוכים •
אשר באו בדפוס • ואשר המה עודם בכתובים •

(והערות ממודות ע"ז)

א) ביאורו לשולחן שידך • אורה חיים •

גרפם בקלאב (שנת תקס"ג) עם המגן אברהם הובא לדפוס ע"י בניו וכברו הכניסו הגדולים ז"ל וע"י תלמידיו הכה"ג ר' מענדיל והכה"ג ר' ישראל ז"ל והכה"ג הני"ל סידרו וע"י מה שכתב תלמידו זה בהקדמה לאו"ח כללים אשר על פי סידר הגאון חיבורו ודרך כתיבתו וע"י בנות בניו עולם בירוד (שאלה ס"ג) מביא דברי הגאון בירוד (ס' ר"ס) שז"י לעיין בש"ך ס"ק ז' וכתב ע"ז נראה מדבריו דכוונתו להסכים עם הש"ך לדינא שכן הוא ברור לודע דברו נקודש בכה"ג ועמ"ס נמעלות הסולם (הערה י"ג) :

[וראיתי להעיר כי התקיים הראשונים או"ח וירוד לא טוב עשה המלבי"ד שסידרם יחד הליקוטים עם גוף הביאור בכל מקום בלאו חיברם יחד מתחלה ולפעמים יאל מזה בלבול בלשון ובכוונה ולדוגמא נקייטא מענינא יומא דכפורי מ"ש בלו"ח (ס' תר"ד סק"ג) שז"י לפרק השוכר את הפועלים ונפלאו ע"ז רבים והדבר ברור שזה היה ליקוט שידך לתשלוס הנאמר בביאורו (בס' ק"א ס"ק י"ג) שהביא שם ראייה על עיוה"כ ממחני' דחולין ושלא תקשה הלא שם נשנה רק כדברי ר' יוסי בגלילי ורק בגלילי ולא קי"ל כותיה לזה ז"יין שם לת"ס' חולין שם כתיבנו והא דלא כו' משום דלי"ע טרידי כו' ולזה הוסיף בליקוטים כמ"ש בס' הפועלים (ס"ד) מעני' יומא דכפורי הו' והיו טרידי כו' ומש"ס לא היו מרביין כפסודה בשאר מקומות אבל יו ט הוא לכ"ע ובכל מקום כמו ערב סוכות ואמרתו זה לפני ש"כ הגאון מו"ס שאלו מווינא ז"ל ונענע לי ראש (ותחת אשר היה הוא ז"ל רוצה להניח כמ"ש בס' הזהב (שמעם מקור דלא ליפול על לסייה ניו"ט) במ"ס פ' הפ' עליהם הסכים לדברי שא"כ להגיה עוד) וראוי לכדי רבינו ז"ל שיוציאו גוף הכתבים לפני מוקרי ומכדי דבריו ז"ל שמתוכם יבררו הטעות שנגלו בדפוס ובפרט בחלק יור"ד שרבו כמו רבו הטעיות וכו'. ויתר כז"ווינס כמקום שאינו שייך (הגרד"ל) וגם כזה לא נכון אשר קיבצם יחד החי' עם הליקוטים כי החי' כתב מראשית כסדרן על הד' חלקי שו"ע (וע' יור"ד ס' פ"ו ס"ק ל"ד הביא מ"ש בלו"ח) ע' הקדמה המסדר והליקוטים כתב אחר חיבורו מכל השו"ע ונחזק לדעת בכמה דינים מעיקרא מאי קסבר ולכ"פ מאי קסבר ודעתו האחרונה ע' בפאת השולחן (הלכות דמאי ס' י"ח סק"י) מ"ס כענין ביאור נובלות כו' שרה"ג בביאורו לא"ח (ס' ר"ב ס"ק כ"ב) השיג על הכ"ח כו' והתימא שביור"ד (ס' ר"ד סק"ט) תמה על הרמב"ם כו' והאמת דבאו"ח שם סדרתים מליקוטים שלו דכתבם בחר חיבורו על יור"ד וז"יך שם לתקן ג"כ עכ"ל וכלו עיני ליקוטים אחרים ממנו ז"ל אשר לא באו בדפוס כלל :

וכן ז"יך לתקן כמה ט"ם בהנדפס וע' בהק' לתקלין חרות מ"ש בלו"ח (ס' ק"ז סק"ב) עשאוהו המכחישים כסופר דברי עצמו כי ממקום שנה שם מוכרח דבגרוגרת יומא מכיית וטעות הדפוס הוא ז"ל והוא יומא מכיית וטעות דמוכה הוא כו' יעו"ש [זה טעות טעם גם ירדיי בגאון מוהר"ן חיות מוואלקווי ג"י כהנהגותיו על י"ח סק"ב כדפס"ס בוויין בנרכות (ד' מ"ח) שהשאר דברי הגאון נצט"ע ונעלם ממנו במחש"ת שהוא ט"ם ע"ש] וע' פאת השולחן (הלכות שביעית ס' ל"ד ס"ק י"ח) ורבינו הגאון בשו"ע או"ח (ס' רע"ב ס"ק י"ג) כו' וז"ל ברור דט"ם כסוף דבריו כו' ע"כ :

ובבר כחכתי נמעלות הסולם (הערה י"ג) כי בכמה דינים הערה א"ך מקור להאמור בשו"ע והעתיק דברי הראשונים ולא כתב בהם הכרעות א"ך כי דעתו והנהגתו היה להיסק ושלא כד' בגאון מוהר"מ מנריסן בשו"ע יעו"ש שהארכתי : וכן יען כי ביאורו על הד' שו"ע כתב כתיב קמ"ס וקודם שביה בן ארבעים שנין (ע' עליית אליהו אות פ"ח) ע"כ נזכר לעיין ביתר חיבוריו אשר תלמידיו כתבו לעת וקנתו אם לא חזר מדע"ו עמ"ס נמעלות הסולם בהערה י"ג בשם תלמידו כפאה"ש וכתב עוד וכן (בס' רע"ב ס"ק י"ג) כתב ג"י הישיבה בירושלמי (פ"ב דארומות מ"ד) לפ"ד הרמב"ם • ואח"כ בס' המשניות וירושלמי שלו שם הגיה אהיסק בגירסא כו' וכן בביאורו על יור"ד (ס' ק"ט ס"ק י"ח) פ"י כג"י הישיבה ועד א' נאמן כו' ובס' על ירושלמי גרס וע"י נאמן (וויניתי שם בפנים על ג' החדשה) :

וע' בהק' לתקלין חרות וז"ל כי מי שלל שמע כ"ס בשקידה רבה לתפס בדבריו ואשר לא זלל בים התלמודים ודאי כמה דברים אשר יהיה נראים כסותרים זל"ו כו' כאשר כן קרה לנו בחיבורו הקדוש על או"ח (ס' ק"ז סק"ב) כנ"ל גם (בס' קמ"ג ס"ק כ"א) וכמו הלל ביחוד במקום שגומרין כו' ע"ש התלמידים מהנדרין בדבר כי הוא סותר למ"ס (בס' תפ"ח ס"א) דהלל במקום שגומרין דינה כק"ל ואלו מילתא היא כו' עוד קא מווחו עליה כבי מדרשא (בס' שס"ו ס"ק ט"ז) ולא כמסתין כו' שחידש שם רבינו שיטה חדשה נפלאה נגד הרי"ף והרמב"ם-ורש"י נקדושין (ל"ד) ד"ס האובא ומנכד שהאמת יורה דברו כו' עוד מלאתי ראה לדבריו מהירושלמי • [וע' בהגה"ש לפסח ה'הצ"ל' ש"קלאב מביא ג"כ ראייה לשיטת הגר"א הנ"ל ע"ש] • וכהנה רבות אחי בעז"א אשר יעטתי ומלאתי כדי מווחות כוונות עמוקות בכל דבריו והמה בכחובים אצלו על הסדר לפרש כל הדברים עמוקים לאנשים כשריו ולבני גילוי אלא שאין כאן מקום בחיבור הזה כי לזה ז"יך חיבור בש"ע ויתר ויתר מחיבור הפרי מגדים על המגנינים וגם המעט אשר הבאתי הפנה לא הבאתים כ"א למען הראות האנשים אשר אין להם יד ורם בטי התלמודים ולא רצו לשמם כ"ס בשיטותיו וכדבריו כ"א בסקירה א' כבצרו ובכ"ל כו' עכ"ל :

וראה כל הביאור מהד' חלקי שו"ע עם הליקוטים המה מעטם כ"י"ק אשר שנה בדרך קצרה מאוד וא"ך המשכיל ואשר כח לו מכבר כהפילו התלמודים ויניסם לאשורם (ועמ"ס כפירושו למשלי (י"א י"ג) הולך רכיל וגו') והאמן רוח מכסה דבר שס' המגלה סודות הולך רכיל והנאמן רוח מכסה אפי' דבר שהוא נגלה ללא למי שראוי ע"ש) וע"י כס' למשלי

עדות קיר

כי לא שלחתי יד להגיש אפי' דבר הגליל (ל' הגלוי) וע' (ס' פ"ג ס"ק') כתב עבר ליקוטים סדרתי נעמוד זה וזמן כל ליקוט שמיני לזמן וכמה תיבות הוכפלו בליקוט וכנף התיכור לא שלחתי ידו עם כ"ל וע' בש"ת בית דוד (שאלה כ"א) שכתב ואחרון תיבו הוא רבינו הגדול בליקוט ונכף התיכור לא שלחתי ידו עם כ"ל וע' בש"ת בית דוד (שאלה כ"א) שאלה בו' הן אמת שראיתי גליל וע' ומהו מאד בו' וגם ראיתי עוד בביאוריו (הגל' ס') הנ"ל כ"כ ב"ו בליקוט הגדול בו' אשר לזאת אני מס' פ"א אש הנחו לז' ע"ס רבינו הגדול ז"ל אמרם בו' ע"ל - אבל אמנם יש גם אך ט"ס ולו המה והמנוח במתכבדים ע' (ס' י"ז ס"ק ב"ו) ע' שו"ת בית דוד (שאלה כ"א ד' מ"ו ע"א) : (שם ס"ק פ"ג) ע' שו"ת תמדת בלמה בל"ע (שאלה מ"ד) וע' שו"ת מהר"ם (י"ז) ובס' (כ"ג) וע' בית דוד (שאלה כ"א) הנ"ל : וע"ש (שאלה כ"ג) מביא דברי הגר"א בח"ע (וע"ש בדף ל' עניני ע"א כ"ב ע"ז-ג"ב ע"ג) ובס' (שאלה כ"א) ל"ז ע"ב: (ל' ס"ק י"ב) ע' שו"ת בגדי ישע (כב - כג) מבאר כוונות הגאון העמוקה ואבר רמז בקיצור דבריו כדרכו : (ס' מ"ב ס"ק כ"ב) שו"ת מהר"ם (שאלה כ"ו) : (ס' קנ"ט ס"ק נ"א) ע' בגדי ישע (שאלה ע') מ"ש הגאון מ' אבלי ז"ל מוילנא ע"ז וע"ש (שאלה י"א) מ"ש הגאון מוסרי' מסיני ז"ל והעיר על הגאון מ' אבלי הנ"ל וז"ל ומ"ש גם על ביאורי הגר"א ז"ל ש"ס בספקי מוסרי' בו' כי הא מילתא זוטרתי לגבי רבינו הגדול והקדוש אשר רבו לו לסקן הטעות כנדע ומסיקם במס' קטנות ובס"ס ע"אמו מספר - אבל כוונת הגאון בו' ע"ש : (ס' קמ"ב ס"ק י"ט) ע' שו"ת מהר"ם (שאלה י"ג) : (ס' קמ"ג ס"ק כ"א) שו"ת מהר"ם (כ"ו) : (קנ"ג ס"ק א') ע' שו"ת בגדי ישע (תשובה ל' לח - לט - מ' - מא) הרכיבו למעשה המחבר הגאון ומוסרי' מסיני ז"ל להראות מה מאד עמקו מחשבות הגאון בקיצור לשונו הטוב (ר"ס קנ"ה ס"ק ז' וס' קמ"א ס"ק ב') ע' שו"ת גליל מבסס נעניני מילון מש"ש :

ד) ביאור לשולחן ערוך חושן משפט .

נדפס גם שם נרצמו הליקוטים לנדנה בליון (ליקוט) וכן הערות על הגליון מהרב רמ"ז ל"י ונדפס עם הש"ך והט"ז השלם כלי' יופי וע' פאת השולחן בסופו מן ס' כ"ט בהרבה ס"ק מביא דברי הגאון על חו"מ :

ה) שנות אליהו ביאורו על משניות סדר זרעים .

ס' קר' וס' ארוך וקל ליקוטים וכסופו גם קלה הידושים מההנו רבז ז"ל נדפס ראשונה בלעמברג (שנת תקנ"ט) וכוונתו לנא שנת תקצ"ב תר"י עם הגהות הר"ג ר' העבול ריינעם ז"ל מברסלב וז"ל מברסלב וז"ל מה שהורגה בראש סדר זרעים אשר קיבלו מביאורו על ירושלמי ומתבניו כ"כ שם ונדפס בסוף ספר האב"ד ד' קלאב ועמ"ש בפאת השולחן בה"ק ע"ד ס' הערוגה ונדפס בלנטונה שנת תר"ח עם המשניות הביאו לבית הדפוס הקבו הרב הגאון מ' משה בהמח"ס החסיד מ' לז' מ"ק פוסק וע"י בניו הרבנים הגדולים ז"ל והרביב הז' סדרו תלמידיו בתיו ועל פיו והיה למראה עין הסדרת מבי דינא רבא דק"ק ווילנא וע"א לשום עין עליו ולסדרו כראוי לו (ה' הגמורא"ה לז' מודפס לפני תקלין חדתין וביארו ע' רב"ח) והוגה ע"י תלמידו הגאון מוסרי' מוילנא (ה' הנובות אמרים מהר"ם הגביר מ' לז' מלעמברג) ואלו נרמזים בפנים בשם ר"ח (יו"ש אשר נחבר שם לז' ר"ח וגם המה לו המה ולדוגמא ע' פ"א (פ"ה מ"ב) ד"ה שבו"ת ולא זכינו לידע טעמו בו' ובספר פאת השולחן ה"ל פ"א (ס' א' ס"ק י"ח) הביא זאת בזה"ל והרב הגאון מוסרי' כ"ע תלמידו כתב ז"ל זכינו לידע טעמו בו' וכן בהמשנת לשנות אליהו מהרב מוסרי' פרייקול הביא משמו) וכן הרב ר' אליעזר לנדא (הוא הגאון בעל יד המלך) מאד מאד תיאמן עם תלמידו בהגהת היבד הקדוש הזה גם הרב ר' פרייקול מלעמברג הפליא לעשות בלות הטעות והמשניות על הספר (ה' חתן הגאון שם) ועכ"ז איננו נקי מכל סוג וטעות ועל כמה העיר תלמידו הגאון מ' יבראל ז"ל בפאת השולחן ולדוגמא ע' פאת השולחן ה"ל פ"א (ס' ז' ס"ק לד) וכן שם ט"ס תלמידיו דלא דקדקו מפיו שיטתי וגרירי אלוטא דמפרשים ע"ש ובה"ל שכתה (ס' ט' ס"ק ז') וז"ל וע"ש נדפס בהשניות שלו (וע' הג"ה מוסרי' ובהמשניות מהר"ם פרייקול שם) ובס' (ס' י' ס"ק כג) ובה"ג כפי' המשניות כתב ז"ל בו' והכותב תלמידו לא ביאר יפה וכן בה"ל דמאי (ס' טו ס"ק בו) וז"ל ובס' המשניות של רה"ג נדפס בטעות חילוק דלא לנו ותלמיד טועה הכניסה מפ' הר"ם והרע"ב וע"ש (ס' טז ס"ק ב') ושמע השומע וטעם בו' ולשון תלמידו שנדפס בריך תיקון וע' ה' שביעית (ס' כ"ב ס"ק ב') וז"ל ע"כ מורכ דבריו כפי' המשניות שלו ויש שם ט"ס הרבה בו' ע"ש ונ"ל דתלמידו טעה בסידורו בו' ע"ש וע' בספר בגדי ישע בל"ע (שאלה א' ס' כג) מביא מ"ש בליקוטים בשנות אליהו פ' על הירושלמי כתובות מנתן דמר במולל בו' וכ' שתלמידי הגאון שכתו ועשו מה שאמר להם הגאון בו' ע"ש וע' בסוף ה' תקלין חדתין כתב תלמידו הר"ג מ' יבראל ז"ל כי היה במחשבתו לעשות לוח הטעות על חיבור הקדוש ש' נ' א' ה' א' אשר המלכה"ד העלה קמבונים כסה פניו וכלות שביעיות וטעיות וחסרונות כסוגיות הירושלמי ונשעו בכבוד רבינו ה' א' ח' הענין לא הספיק בו' עכ"ל (ע' בחדרת אליהו מהגאון דברס' (א' ז') מביא פ' מנהג דשביעית ג' ארלות דשביעית בו') :

ובני הגאון הרבנים ז"ל (בה"ק לספר ביאור על רב"ח) העירו בזה וכתבו בזה"ל וגם פ' על משניות זרעים נדפס ע"י גוסנו הרב וכו' מ"ה משה פניסקן גם הוא לא יכל ידו חיבת הביאור במקומות שצריך להאריך כפי' שנתנו לו בכתב ורצוננו היה לדפס בוויין על נייר יפה הדר הוא לכבודו ולחורתו והר"ם מנד' א' כדי שיבינו הכל כוונתו לתקן את הלחך אשר מלא במשניות וירושלמי הוא בעל רצונו והדפוס בק"ק לבנו וע' בס' ח"ז הגאון מהר"ם לשנות אליהו (נדפס בתקלין חדתין) וז"ל גם הלוח שכתב דלאו גודל ענותיותו שמשולם לא תזכיר גם כן חכם ששיג עליו ברובא דרובא רק כפי' בוטתו היה יושב ודורס טוב לעמו כמפי הגבורה למען לא יתכבד תקיין החכם המושג או המחבר ולזאת גם כן לאש אשר קלט לא נשא שמונת אבל מיעוטא דמיעוטא הוא וכוכלא דרובא תורה הדשה מאלתו תלא עפ"י שיטתו בתלמוד בבלי וירושלמי (וע' מ"ש לעיל בהערה לביאוריו על ז"ע) וכמה מקומות העיר תלמידו הגאון מוסרי' ז"ל כי דבריו ופ' המשניות אותרים הרבה פעמים לביאורו ורע"ש וע' דמאי (פ"ד מ"א) ועמ"ש לעיל בהערה לביאורו על שו"ע מה שכותב נפש המשניות למ"ש בשו"ע שלו [ולפעמים שנה משניות לתלמידיו וביאוריו דרך קצרה - ול

עלית קיר

ולא סירש להם מקור רלוותיו ע"ז אשר לפעמים ממרתק מחיו תוספתא וירושלמי שאב מעינו וחליג לדוגמה פירושו כשנות אליו במשנה דקדמות (פ"ח מ"א) ניקורי תלמידי כו' ח' גדול וח' קטן כו' ח' אפי' הם ככר שנתחקה התו"ס ות"ס כיון דמני ח' אפי' הם ככר ז"ל ח' גדול וח' קטן ככר במקום ככר ע"כ ורבינו ז"ל שם כתב בקצרה וז"ל אף שגדול האילן מ"מ אבור כל האילן כשי"א ניקור ולא אמרין דליך ניקר אילן גדול כזה עכ"ל שכל"א הן דברים בלא טעם דלא אמין בא ניקורי הסיכות בכל האילן גם מה שייכות לתפוס לשון האילן כאן כיון דגם בתלושין סדין כן כמי"ש שם ח' תלוש כו' אבל בלחמ' דבני רבינו ז"ל לקוחים לקח טוב מה"א שפחה ככלים כ"כ פ"ה וז"ל שכל יונקן בן מרשא כו' ניקורי רשב כלביהן מה הן ח"ל ח' אפי' כל הדיקל אבור עכ"ל תוספתא ואמרו עלה בירושלמי דמעשרות (פ"ק) לכן זריכה (לזה ה"ס זריק לשאלו הדין) כשניקרו כולן שלא תאמר הואיל וחין דרך הנחה לעשות כן אפי' אומר על דני לטורים שכן פ"ה"ס וניקרו עכ"ל (ועי' בפי' רבינו על תוספתא דעשרות החדש שם שזכיר הירושלמי ולא זיין מקימו וע' ברי"ש כלים (פכ"ז מ"ה) שהביא תוספתא ולא הזכיר הירושלמי ולכן נדחק לפרש שעל שאר תמרים שלא ניקרו שלא הם גם הן אפורים והסיבון לו דאסור וה"א תמוה בע"פ) ומעשה ברור כשי"א ח' רבינו ז"ל דדברי ה"א שפחה וירושלמי רמזין בקצרה בשון אילנו הם ככר דמתי' שש"פ"ס שכן ככר ר"ל פירות אילן ח' יחד (ועי' ריש שביעית אמרו על ג' אילנות רלוין לעשות ככר דבלה כו' לזה תפס רבותא אפילו ככר ח' באילן ח' שהוא גדול מאוד) שלא נאמר ע"כ של פורים (תנורות) אלא שפירוש משופטים יחד עד שמכסה ארץ השמים במקומם (כע"כ) שכן עליהם (כדכר) עוף השמים לשכון על האילנות) אכל הנחה חין דרך לעשות כן שאין דרך להלך בהכורה הרכה יחד (אלא כפרודא כמי"ש סוה"ר) וגם נה"א ח' חין דרך שינקר כ"כ הרכה פירות כפי"א וסד"א לתלותו במצוי בלפנים קט"ל דמ"ע מפני שהכנה אפרו אף כחששא רמוקס ועי' חולין (פ"י: י"י) (הגרד"ל) ועי' במעלות הפולס (הערה י"א) מ"ש עוד על דרך פירושו במשנה יעו"ש :

והמובא ומבואר דכריו במחברים מ"ש (פיאה פ"ב מ"א) עי' בספר תפארת ישראל על משניות מידיו בגאון מוה"ר אב"ד בדלגליג מביא שם דברי הגאון רבינו עקיבא חייגר ז"ל שכתב בזה"ל וחיודו רלויתו כעת שהש"ס אלקי הגאון מוה"ר ווילנא ז"ל כתב ג"כ כהרב ובמפורש יוסר דקולר לשחת כיון שקלר לבהמה ולא לאדם לשיכך מפסיק עכ"ל ותמוה דמנחות (ע"ה) מסיק דר"מ אפילו בקולר לאדם קאמר וז"ע . והגאון בדלגליג כתב להדיק דכ"י מאור עינינו בגאון רב"א ז"ק"ל ש"כ"ב ע"פ הירושלמי כו' ע"ש : (דמתי פ"ה מ"א) ד"ה הדיקוק עי' קבלת יעקב (פסחים דף ל"ו ע"ה) ד"ה ר"ע ועי' באו"ת ח"ט יור"ד (שאלה ש"ט) מביא ד' הגר"א בשו"ת מ"ש ע"ד הירוש' רש"ד דדמתי וסגיה שם ד' הירוש' ע"פ דעת הג' ע"ש: (כלאים פ"א מ"ז) ע' שו"ת בגדי ישע בלו"ת (יד סי' ח' וע"ש שאלה פ"ו סי' ד' וסי' ו') : תרומות (פ"א מ"ה) ע' שו"ת המדת שלמה (סי' ט') : תרומות (פ"א משנה ג') עי' שו"ת נו"כ מה"ח כד' פירא (ד' קנ"ו) וז"ל שם קט"ו ע"ב) מ"ש הרי"ג מוה"ר"מ בהגאון מוה"ר"מ פ"ש"ס מפרא לכן הגאון בעל נו"כ וז"ל שם וזה ימים מעטים שאלתי ספר סי' המשניות סדר זרעים להרב הגאון החסיד מו"ה אליהו ווילנא ז"ל ורלויתו שם שכתב בפי' דמיונות מ"ג ואולי יביא טעונו הנזכר ק"ת רלוית מדכריו לחוק טענתו אכל לדעתי חין כה ממש ואדרכה רלוית לסתור טענתו ה"ס עכ"ל ונפלאתי כי בדפוס סדילקאב השמיטו כל הפאזכה נודע ביהודה מה"ת שהדפוסו מחדש הלא דבר הוא: מעשר שני (פ"ה מ"ד) עי' קבלת יעקב בהגאון מקארלין בברכות (דף ל"ט) ד"ה היתחא עמ"ש: ע"ה (פ"א מ"ב) עי' שו"ת בגדי ישע אר"ח תשובה (יד סי' י"א) : ומ"ש בליקוטים על תפלת גלה כבוד וגו' עי' בביאור יוסר בספר כשות זהב (דרוש ח') כג"ה זר זהב ע"ש . וע"ש בליקוטים סי' על הירושלמי כתובות מנתי' דמר שמואל עמ"ש לעיל משו"ת בגדי ישע ולענין הגהות הגאון וגירסתו בפרק אנדרובינא שהדפוסו סוף מסכת בכורים . עי' שו"ת בית אברהם להגאון"ד מק' הערמלאן (שו"ת מ"ש) שהאר"ן כזה לבאר עפ"י הגהות הגאון ר"ל :

ג) אליהו רבא ביאור על משניות סדר שחרית

ובראשונה וכן בסוף זכ"ס כלני סומאס נדפס ראשונה בברין (שנת תקפ"ב) ואח"כ נדפס בוויילנא שנת תקצ"ב תרי"ב . ובגלגלונא שנת תר"ס עם המשניות) סידרו והולילו לאור תלמידו הרב וכו' ר' מאיר מוויילנא ז"ל אשר קיבל מאתו בע"פ סי' המשניות מסדר עהרות בלמדו אהו ושנה ושלא עמו ובגאון מ' בער לחי הגאון החסיד ריש סעיד שניו שכן קיבל הסדר עהרות והגאון מוה"ר"מ בעטע שם התעורר בתהלות התי' בזה"ל במקום אשר נזכר התכונות בו בפרש הראשונים ז"ל כמו פ' מגיל ופ' כוורת ופ' ארובה נפבאר כאן על מקומו ותילו גם מגני יתר המסקחות לקטתי שושים ששונים בזה"ל מקומות של כשחם במקבל כלים ומסכת נגשים ומסכת סהרות ורלויתו כשדכר"ס עתיקים . יאלו מפי אדם גדול בענינים מלאים זיו החכמה ונוגה מסיקים ע"כ . וכן הגאון מ' זני סירש מוזאמושע ז"ל אב"ד בק' האמבורג כתב (בהסכמתו לתוספתא עהרות) בזה"ל כתב לו"ת אמת מה"א גברא יקירא תפידא ופרישא נשר הגדול המפורסם בקצו ארץ לפאר ולתהלה גאון הגאון מו"ה אליהו ז"ל והכל חייבים בכבודו של הגאון ז"ל ואף הראני ה"א גברא כו' כמ"ה וכמה-משניות בסדר עהרות אשר בלאו חמתי לב לפרשם והגאון פירשם כיד ח' הגדולה אשר היתה עליו ע"כ . ועיין מעשר לשער בפי' על יונה (הלדפס בוויילנא שנת יב"ש) אחר הכרוז שי"א מהרמ"ס דוויילנא (כמונ"ב כאן בראש הקונטרס) יאלו דברים ככוסים מכן הגאון כ"ע ע"ז (וכבר הקדימו הגאון מו"ה אליעזר פלעקלש בעה"מ"ה תשובה מה"ה"ס . ובגאון מוה"ר"א אב"ד מפרא בהגאון נודע ביהודה והעידו (בהסכמתם שם) שאין זה נגד הכרוז כנדפס דכר"ס בראש הקונטרס (כאן) וז"ל עוד כתובים על סדר עהרות שכתב התלמיד הו"ת מ' מענדיל שלמד מאתו רק פ"א בשערייח ולא ידע כי יש בידיו כ"י עצמו על עהרות בביאור גלאל והראה מלחמתו עם הראשונים אשר ע"ש עמ"ה להפילא יראו יתרים וישמחו וע"ש עוד ע"כ (וה"א) במסכת נגשים (פ"א מ"ד) שאין כך שמעתי וז"ל וכתבניו מלחתי כו' ועי' בספר נזרות הארץ מהגר"א ז"ל (נדפס בשקלאב שנת תקס"ב) הציגו שם פי' מהגר"א ז"ל על משנה ח' ממסכת (פרה פ"א) ע"ש] ועי' הק' הקלין חדתי' כ' שמעתי מאת אהבת נפשי הרב הגדול החסיד המקובל המפורסם מוה"ר"מ מענדיל כו' שמעתי מפיו סקוד . בעת קיבל ממנו סי' על סדר עהרות על כל שיטה ופירושו שחידש בעהרות לא החליטע עד שידע ספנים לפי הסוד עכ"ל ועי' מעלות הפולס הערה ז' [ובנה מנאל אחי בכ"י סי' על עהרות מלשון התלמיד אחר מהנדפס (הגרד"ל) :

והמובא מדכריו במחברים מ"ש (כלים פ"א משנה ב') עי' בספר מי נפשות (פרש ג' ז') : (כלים פ"א) ע"ש (פרש מ"א) : (כלים פ"ה מ"ח) ע' תפארת ישראל ז"ע שם . ושם (פכ"ה מ"ד) . כלים (פכ"ז) ע' בפי' נפשות

עלית קיר

נפתוח (אמנה לג). (אלהות ס"ב מ"א) ע' שם (אמנה כב) שם (פ"י מ"ו) ע' תפארת ישראל הג"ל . וס' (פ"ד מ"ב):
 מ"ש באלהות (פ"ט"ו) ע' ברכת ראש על נזיר (ד' סד : וס' ד' ס"ה) : נטהרות (פ"ה מ"א) ע' תפארת ישראל ז"ע בדבריו
 מקולות (פ"ו מ"א) שם . מכשירין (פ"א מ"א) שם . (פ"ו מ"ג) שם . וז"ע שפירש דלך בהמסקנא בגמרא ע"ס . ומ"ש
 הגר"א (כפ"ב דובים) הג"ה בנזיר ע' ברכת ראש על נזיר בהשמטות הספר (דף ס"ו) . (ידים פ"ג) מובא בשו"ת חמדת
 שלמה (ס' ל"ה) :

* (ז) פירוש על משניות מרמזי המקראות . (כ"י)

בכ"י קדשו בעצמו כמו שהביא תלמידו הגאון מוהר"י ז"ל בפאת השולחן הלכות שכתב (ס' ע' ס"ק ל"א) וז"ל . וראיתי
 לרבינו הגדול בכ"י עצמו על משניות מרמזי המקראות כו' וכן הביא שם בהלכות מעשר עני (ס' י"א ס"ק ע"ו)
 וז"ל . והנה ראיתי פירוש מרבינו החסיד מכ"י עצמו בפירושו לגמניות שגמס במקרא כו' ועי' בהק' פאת השולחן כתב
 וכל סדרי תורה דעס בתורה שכתב היכן הם כאשר יש ממנו אהנו חיי בורו על זרעים קדשים טהרות אך כל משנה
 עמוז ככתב מפורש נפלאות מדובר עכ"ל ועי' מעלות הסולם (הערה י"א) מ"ש שם וחבל על הדבדין שלא נמצא עתה
 אף בכתוב בין ס"ק הנודעים לנו כ"א ס' על מסכת אבות (ובהק' פא"ש מבוחר כי פ"י על אבות היה בכ"י עצמו) .
 הנדפס (הרכה פעמים) הולך ע"ו הדרך אך עי' מ"ש ע"ו במעלות הסולם שם .

(ח) הגהות על תוספתא זרעים . מועד . נשים .

נדפס בוויילנא (שנת תר"ח) הוציאם לאור הרה"ג מ' שמואל אינגדור כ"י אב"ד דק' נישוועו בתי' תנא תוספאה על
 התוספתא כאשר נמסרו לו הכ"י מנכדו הרב הגדול מ' יעקב משה ז"ל מפלאניס . וגם שם מקצת ליונים ומראה
 מקומות מכן הגאון נ"ע הרב וכו' מ' אברהם ז"ל : ועל סדר נשים . נדפס בוויילנא (שנת תתק"ו) ע"י הרה"ג הג"ל
 ובניאורו תנא תוספאה ארון וחוקר את הטהרות הנ"ל ועי' שו"ע א"ח (ס' קנ"ח ס"ך ל"ה) מביא פירושו על התוספתא .
 ועי' שו"ת בית דוד (שאלה א') מ"ש בתוספתא דערלה על הגהות הגר"א שם : [אמר המ"ל עי' בס' אמונה
 והשגחה (אשר חיבר יד"ג הרב וכו' מ' שמואל מפלוצק כ"י) בסוף הנודעה שפ"א חיקף א"ל לבבל מתלמידו הגר"א ז"ל
 וימצא כ"י יסן בשם רב האי גאון הגהות על התוספתא ושלחה לוויילנא ויבוקס הדבר וימלא כי ה' מכוונת ממש
 עס הגהות הגר"א ז"ל] :

(ט) טהרות הקודש פ"י ארוך על תוספתא טהרות .

נדפס בואלקוי (שנת תקס"ד) בביאור נקרא זר זהב סדרם והוציאם לאור תלמידו הרב מ' מאיר ז"ל מוויילנא
 (והוא מכונה חלק שני לאלוהו רבא על משניות טהרות הנ"ל עי' לעיל אות ו') אשר שמע מפורש מפי הגאון
 כ"ע והוא כתב על הספר בדיו כמבואר בהקדמה שם [ראיתי נמצא העתק מפירוש תוספתא טהרות מכ"י תלמידו הרב מ'
 בונס ז"ל משקלאב ונמצא שם על מסכת טהרות מהתוספתא שלא נדפס בזה כלום וכן על ריש מסכת עוקצין שלא נדפס
 שם הפ"י וגם על מס' אחרות בא העתק זה בכתבה הדבס יותר מהנדפס ועמ"ס לקמן (הגרד"ל)] : וזכיר בל"ז בכה"ל
 על טהרות שהביא הגרד"ל אס לא נמצא שם פ"י על תוספתא (פ"ח) דגדה היתה בודקת בימים כו' : הסתומה וחתומה ולית
 לה פטר וראיתי להמקור מ"ה ביו"ד ס' קפ"ו ס"ק ב') שעמד עליה וכתב ויש להפליח על רבינו החסיד הגר"א
 ז"ל בביאורו לתוספתא טהרות שלא התעורר לפרש ע"כ מ"ש בתוספתא (טהרות פ"ו) גגע בא' בליה כו' עי' בינת אדם
 שער רוב וחזקה (ס' לב) ז"ע בדבריו ועי' בספר מי נפתוח (אמנה ל"א לד) ז"ע בדבריו :

(י) איפת צדק הגהות על המכילתא .

נדפס בוויילנא (שנת תר"ד) בהמכילתא עס ביאור ברובי המדות ומינוי המדות מהרב כו' ה' יצחק אליהו נדפדא כ"י מוויילנא
 בעת דבוננא ובביאורו ביאר עעס הגהות הנ"ל וכתב שם כי ראש את המכילתא ביד נכד הגאון ז"ל סדורה
 וערוכה כדת וכהלכה וגם נמצא שם כתוב בכ"י מכילתא גם על שביית וארא (התקנים במכילתא שלנו המתחלת אך
 מפרשה בא) אשר מלא הגאון בכתובים כ"י מר' אברהם הלחמי (וראיתי להעיר כי בהקדמה שמה הביא את אשר
 בכל המכילתות שלנו נמצא כתוב בסוף (למ"ע ע"ב מ"ש בס"פ ק"ח) באין מניין את זאת וביאר לו חס"א כי הוא
 בלשון אלב"ם אברהם בן דוד חזק ויחכן שהוא ר' אברהם הלחמי הג"ל אשר מכ"י העתיק הגאון פ' שמות וארח
 והוא אשר היה המעתיק מכל המכילתא אשר מכ"י נדפסה המכילתא אשר מכבר בדובינו) והעתיק משם המכילתא כ"י
 שמות וארח והגהות לא היה סיפק בידו להעתיק כי תמך עבר נכדו מלחו והוודג לו כי נמצא מכילתא מוגה מהגאון
 כ"ע במלאק ומשם השיג והעתיק ומעטס הכרוז הגודש לא ראה להחליטם בשם הגאון נ"ע (ועי' מ"ש כאן בסוף שאחד
 הכרוז) ועי' בביאור מהר"י העשיל כ"ך הנדפס בד"ה (ב' ל"ה י"ג) מביא אך זה ראה דבר חדש מה שמוצאתי
 בהגהות הגאון החסיד מוויילנא על המכילתא בפ' בה ע"פ אל תאלכו ממנו וגו' ע"ש ובאין . והבין . ובכרטימה מכ"י
 והגר"א ז"ל מפלאניס כרך על משפטים וקצת מכילתא ואח' נמצא כרך קיצור מכילתא ואלו זהו קיצור משם המכילתא
 שם רק על סדר משפטי' (ועי' עליות אליהו הערה ע"ו) ונמצא בידו קיצור מכילתא משפטים לבדו והגהות על כל המכילתא
 (בכ"י שהעתיקו מכ"י תלמידו הרב מ' בונס משקלאב ז"ל שהעתיק מכ"י רבו הגר"א ז"ל כ"כ במכתב הגרד"ל שמכבר)
 וכן נדפסו מחדש בשם אגרת הזופס ואפשר מלת קיצור ע"ס כאן והוא הגהות המכילתא (הגרד"ל) :

* (יא) ביאור על הירושלמי סדר זרעים וגם הגהות על הירושלמי . (כ"י)

ונדפס הרכה ממנו בספר פאת השולחן (הנדפס בלפת עה"ק תכב"א שנת ירושלים) וביאר טעמו ונימוקו כמה דברים
 נתחבר ונסדר ע"פ תלמידיו ששמעו מפיו כן הביא הגאון מוהר"ה נ"ע (בהק') על סדר זרעים הנדפס בראש
 רבנ"ח) וז"ל אמנם החיבור שעל הירושלמי היה ביד רבינו הגדול נ"ע זה ח"ו שגם ובאלינו שמענו משה קדוש רבינו הגדול
 כ"ע

לע שהמסדרו כיון יפה לדעתו וגם בעיניו ראינו כי טוב ויפה סידרו ע"כ . והוא מהשגשג חינאיים שנחברד לפי
 כי דינה רבה דוויגלג שהמה סולת נקי גלי שום סיג וערכוב דברים רלויס הדברים (מז שממך והיס רלון בני הגלון גיע
 להאליאם לאור בדפוס ראשונה בהסכמת הרבנים הדפס לפי פי' על כמה אגרות (דוויגלג שנת ישרים) וז"ל תלמוד
 הגלון מוהרי"ב כפאת השולחן וכמה יגיעות יגע רבינו ז"ל הגלון בירושלמי כסדר זרעים הגיס אורות מאולס השינושים .
 ויחד שיטות עמוקות עד הר"מ והר"ס ז"ל ויש שסופיף חגי סוגי' או תיוון שחבר כמו במס' דמאי כסוגיא דפסקי כו' וכן
 כשיעית (פי' מ"ו) וזרד פתח דאמר בירושלמי פתח להדין וזרד כתיבין פתרין ואינו כתוב כ"ה אחד והר"ס ז"ל
 נדחק הרבה לנכר הוספיף פתח סורין באוקימתא נפלאה כאשר אכתוב במקומה ועי' כס' ברכת ראש בשיטת דעסע
 כשיק [ועי' כפאת השולחן ה' דמאי (ו"ו) י"ז ס"ק כ"ו] כתב ורבינו הגלון גיע בחיבורו על ירושלמי הגיס ודרש בפיס
 חדשות כמו מארי דתלמודא ע"כ] ושמעתי מאחד מהעומדים לפני רבינו בלמדו שיטת מהני' דפי' דכלאים ערוגה כו' .
 [אמר] כי הגאונים והרבנים ז"ל מהכרה יגיעתם בלמוד תלמוד כבלי לפורות ממנו הלכה למעשה לא שמו יגיעתם לברר
 וללכך תלמוד ירושלמי הקדוש ותוספתא רק רבינו הר"ס ז"ל יגע מעט בירושלמי ותוספתא כאשר קבעם במסמורות כפירושיו
 על זרעים וטהרות אבל לא על אמתיהן וזכריון ואמר על עצמו כי הוא יגע בכל כחו כמה מאות פעמים כו' [ועי' כפלות
 אליהו וטרה ז"ה] [וכבר ראינו חובה עלו בענין קידושי קטן אשר השיב לבגלות מוסרי' מרגלויות ז"ל הלא היא מוכה בש"ס בית
 הגלות ספרים מסכרה עכירה גמורה היא ע"כ הרי דידע לה רבינו וא"כ למע הגיס בירושלמי ותוספתא הרבה מאוד כו' .
 אלא כך נ"ל כי כל דברי ר"מ ורמ"מ' ורמב"ן על הגלות תלמוד כבלי דוקא כו' אבל לא על תלמוד ירושלמי שיחא חמשת
 כו' [אמר השעיל ועי' מ"ס מראשונים שכתבו מפורש שהירושלמי מלא שגיאות ואוספיף חגי עי' ש"ס חוות יאיר (פי'
 כ"ג) וז"ל נוסחאות ירושלמי שלנו מרובים בטעות חסר ויתיר וחלוק ועי' ש"ס זרע אברהם (חיל רס"י ד') וכן כתב
 הגלון שגתה אריה בש"ס שלו בענין קידושי קטן אשר השיב לבגלות מוסרי' מרגלויות ז"ל הלא היא מוכה בש"ס בית
 אפריס] ושמעתי מפי קדוש הגלון אחימי כמוהר"מ מוולוז'ין ששמע מפי רה"ג שלח מרש שום הג"ס עד שגיס לו רלויס
 ברורות מפורש שבע"ס לא פחות מע"ו ונכסחות עד ק"ן מקומות עכ"ל וכ"ה בהק' ספד"ל ממנו ז"ל ועי' כפאת השולחן
 מעשר עני (פי' י"ג ס"ק י"ז) והנה אנשינו לעיינוי רה"ג ז"ל בביאורו לירושלמי שהג"ו בירושלמי בגי' ועי' ש"ס אריה
 ע"כ (פי' קצו ס"ק ג') מוכה פי' על הירושלמי ועי' ש"ס (רעב ס"ק יג) ועי' יור"ד (רלו ס"ק יג) כתב כפאת יורה דרכו
 ש"ס בירושלמי ע"כ ועי' כפאת השולחן ה' דמאי (פי' י"ד ס"ק י"ט) שהיו שם על מה שהשיב רב אחד (כוונתו על
 הרי"ה ר"מ מאליהו עי' ספר פסד דבר להר"מ מאליהו הנ"ל בסוף ספרו) על ביאור הגלון בירושלמי שם חס דמאי מיקל
 כו' ע"כ ואנכי אמרתי זאת לרב אחד מגדולי המהדרים והוא שכתב והדפיס כל הענין משמו) ועי' בתוספתא ספרות (פי'
 מ"ג) מוכה הג"ס בירושלמי הניגה ממנו ועי' במקור מ"מ סימן קע"ג ספיף י"ז סוכית מדברי הגלון ביר"ד שם (ס"ק
 י"ג) הגלון מפרש שם פי' אחר בירושלמי דלא כהפני משה ועי' שו"ת חסד סוסר (שאלה שי"ט) הגיס דברי בירושלמי
 ע"כ דעת הגלון [וכרשימה דל"היס נרשם כרך הגלות על תוספתא בירושלמי וכדמוני שהמה על סדר זרעים כי שמעתי
 מהרב כו' ר' מנשה מאליהו ע"כ ועי' מנשה מאליהו ז"ל הגסותו על ירושלמי דברים (פי' א' הל"ב) והשיב לו שלמד פסד
 זרעים לא הגיס ופי' את הירושלמי (הגרד"ל)] ונמצא בדפוס הגסותו על ירושלמי מס' שקלים עי' לקמן (אות י"ג) ועי'
 בשנות אליהו סעיר הגלון מוהר"ח ז"ל כנמה עקמות שפי' בירושלמי סוסר כמה פעמים לפי' במשניות והנה מביארו
 הפלא על הירושלמי נדפס ממנו הרבה כס' פאת השולחן . ולפי הנראה הים כתוב כולו לפניו ועי' כפאת השולחן הלכות
 ארץ ישראל (פי' ג' ס"ג) ח"כ (כ"ה) העתוק מל' פי' הגר"א ז"ל על הירושלמי שהיס לפניו וכרשימה דל"היס נמצא בגסות
 על תוספתא בירושלמי ג"ס פי' על סדר זרעים בירושלמי [והגסות בירושלמי זרעים נמצאו ח"י מהעתק כ"י תלמודי הרב
 החסיד מו"ה שלמה ממאהליב (הגרד"ל)] [וכבר ר' שמואל לוריא כ"י הדפיסו עתה בק"כ אך מלא שגיאות] ויש
 לא כביר בא אלי מסלמים נכד הגלון והדיעני לשמחת לבדי כי נמצא ח"י ביאורו על ירושלמי הנ"ל מסודר כהלכתו .
 העתק מ"י ארנו הרב וכו' ר' יעקב משה ז"ל נכד הגלון ומחילי ממס' טיאה ושמה נמצאו גם הגסות על ירושלמי פסד
 הל"ל נקראים כסם פני משה (והוא ר"מ פי' נכדו יעקב משה) ודרשני להיות בעורו כהדפס וכבר טוע עוגלי לכל המדושה
 בהדפסה בעל"שעתיס (כנת תר"ס) ע"כ חכ"י להדפיס בל"ס ח' תלמוד בירושלמי כל הפקדים ע"כ פי' שני מקס ככתב
 ידו גם על יתר הפקדים אשר המה ככתובים והבסות קלה מאתי הבעיר סודעתי וזאת נלמנה עתה למען אולי ימצא מי
 אשר יהיה לעזר להשתקף בהדפסה רבה ולהוילא לאור גם הפירוש מהגלון ג"ע גם הביאור מהפני משה ככתב ידו [ואח"כ
 עלתה ביד הרב המהרב ש"י הדפיסו הפדפיסיס מיוקאמיר את הירושלמי עם הפ"מ כ"י וגם קיבלו להדפיס הביאור
 מהגר"א ז"ל על זרעים ולא קיימו וחזי מה עלתה - ופי' הטוב וכבר בעדט . ס"מ]:

יב) משנת אליהו הגהות על מסכת שקלים .

נדפסו בתקלין חותין (מינכס שנת תקע"ב) מתלמודי הגלון מו"ה ישראל ז"ל ומכר הגסות ועעמם ויקרא חותם משנת
 אליהו והגסות אלה המה מעשם כ"ק מהגלון גיע (ולפיכס נדפס מזה כש"ס ויון מעורבבים והמומים בלחן פנין
 כאשר כל הגסות כש"ס אשר נדפסו שמה כשכתבו הרבה עי' לקמן אות י"ג) והדפיס הגי' החדשה בפניס המסכתא ושישינס
 מבחז [ועי' שו"ת בגדי ישע ארי"ח (שאלה כ"ו) :

יג) הגהות על כל הש"ס .

נדפסו ראשונה בוויין (שנת תקצ"ז) עם הש"ס הנדפס שמה אז אח"כ נדפסו הרבה פעמים כנמה תולאות הש"ס [ולפי'
 מה שמעתי לא הוכחו הגסות על הש"ס בדפוס בשלימות כי כתבו שנמעזריתס נמצא הש"ס שבושחקו הפסוסוס
 ממנו והמה הרבה יותר מהנדפסיס (הגרד"ל)] ורלתי גם חגי להעיר כי נשמעו הרבה הגסות עי' לדוגמא בל"ה רבא
 על ספרות במסכת געיים (פי' מ"א) מביא דברי הגמרא ביומא (י"ו) גומר ז' גרממיה וגרס בגלון זה גרממיה והוא
 מכני גומר ועמ"ל בביאור לדי' (א' ה') וכן כפי' על משני (י"א א') מביא גי' חדשה בב"ב (פי' ע) ומנין שאין מוחקין
 כו' ובגי' שלנו הוא בהיפך ועי' כפי' על ישיעה (ח' כ"ג) הגיס בהנהדרין (י"ד) עוברי הים ודורכי סירדן ש"ל להיפך
 דורכי

עלית קיר

דורכי הים ועוברי הירדן (והוא כמ"ש בל' המקרא (ישעיה ח' ל"ג) דרך הים עבר הירדן) ועו' בישיבה (י' ו"ה) מגיה בנספחדרין (ל"ה) שחכר שם בנמ' וזל' והאלר פרטים ורגלים ע"כ ועו' עוד בניאוי' לזרע' כמה הגהות בש"ם שלא הובאו בהגהותיו ולדוגמה ע' שירובין (ז') וזכר שאני ונבוכו זכר רבים (ועו' צבית אפדים כהק' (לח"ב לה"ט) כהוא גבורם מלך שאני בקמץ) והגאון בניאורו לאו"ח (שס"ז סק"י) הגיה בנ"ד שאני ע"ש ועו' בנ"ב או"ח (שנ"ב סק"ד) הגיה במשנה ביה (י"ד:) וכן לזכר המועד מגיה ע"פ הירושלמי אע"פ שאינו לזכר המועד וע"ש ועו' בהגהות מוסרשי הים צביתה שם מה שכתבו ע"ו וכל זה לא הובאו בהגהותיו על הש"ס ועו' באל"ר כפ"ב דזכים בה"ה בנזיר (דף ס"ו) נפלאה מאלוד ועו' בספר ברכה ראש על נזיר בהשמעות הספר שהביא הגהות הגאון הג"ל וכ' אך ראה זה דבר חדש מה שהמציא הגר"א ז"ל בגדול דעתו הטובה ג' חדשה במקומו נאמרה הובא בס' ה"ר כו' וביאר שם ע"פ דבריו סוגית הגמ' וע"ש (דף ס"ה) בפנים הספר ד"ה מלא ועו' ברוב כתובות בד' קאפוסט אחר הגהות על כתובות הביא כי הרבה הגהות על יבמות שהיו מועטים והשמיעט וחת"ו כל לידו הגהות על מס' יבמות מוגהים ונוספים על הראשונים והגיהם שמה ועו' בראש הגהות על מס' שבת ד' קאפוסט מביא שמע מפה קרוב הגאון כו' מוהר"ח מוולוז'ין נ"ע בהגהות על הש"ס מועטים ונדפסים בעטות ובהגהות [וכן סיפר לי ידידי הרב"ג מ' הירש פרוב האב"ד דק"ק אוטיון שהיה בעת שכתבו מדפיסי קאפוסט הקבמה על הש"ס עם הגהות מהגאון מלח תלמידו הגאון מוהר"ח מוולוז'ין ויוסף לזכר הגאון מוהר"ח תלמידו הרב מ' הירש פרוב הג"ל כי לא רבים יבינו משפט ההגהות וכלא קרה לי כי הראו לי צוויילא בה"ה א' ונפלאתי ע"ו אח"כ התלוננתי כי הג"ה הוא ע"פ גירסא שהיה לו בש"ס הקדומה כי בכל מקום אשר כתב רש"י ה"ג חתר הוא לדעת הגי' הישנה הכתובה לפנים וכמה פעמים קיים הגי' הישנה ועס"י הגי' הישנה נכונים מאוד הגהת הגר"א שם] כי על כן בד' קאפוסט הגיהו דבריו והוסיפו וגרשו ע"ש ועו' פאת השולחן ה' דמאי (סו' יח ס"ק ב) פ' על הגהות הגר"א בברכות (מ"ס ע"ב) ועו' שם הלכות פאה (סו' ה ס"ק מח) הביא הגהות הגר"א בשבת (בג"ה) בשביל ד' דברים כו' ופירשה בל' הטיב ע"ש וכתב שם ורבי' קי"ר מאוד בהגהותיו ועמ"ש במעלות הסולם (בג"ה ח) ביאור מהגר"ל על מ"ש הגר"א בהגהותיו לברכות (ג) כרנ"י ד"ה כזור כו' אינו כן וכן בנספחדרין (מד) רוח שפניות זה גבריאל כתב ג"מ אינו כן ולא ביאר טעמו ועו' הגהות בעלי מוסרשי הים מלבוב על יוונים מלבוב"ש בסוכה (י"א) וז"ל א"ה ע' בהגהות הגאון התא' רבינו אליהו מוויילא ז"ל שהגיה כאן טורכיים וכן הגיה בגיטין שם ע"ש ועו' במחור עינים למוסר"ע ותבין עומק כוונת הגאון ז"ל שכזה נכתר כל דבריו מוהר"ע הג"ל ועו' בתוס' שם ע"כ ועו' בתוספות רבינו עקיבא חייגר ז"ל בנזיר (פ"ז מ"ב) מנאר טעם שעיך להגהות הש"ס מהגאון מוהר"א ועו' בהק' לתקלין חתמן מ"ש כזה בברוכה וע"כ שם ברוב הגהות אשר כוונתו גנוזה דרך הנסתר כמו הגהות בפ"ב דשבת מאל דרמיו רבנן כו' אשר שמו משה וקד"ב שהוא ע"ד האמת ע"כ הנה כן ראיתי בפירושו על שבת כ"י אשר בידי גרס ג' הנכונה דרמיו רבנן הו"ל בנין כו' דדמיו כו' חתומא רבנן ולכך זה היה לו טעמים עפ"י הנסתר ולא ראה לגלות ע"כ שם וז"ל תלמידו בהק' לתקלין חתמן אמנם גם חכמי חלילה לי ממחול להודיע לרבים נערך של תלמידים מוהר"ק של רבינו הג' גלוני גדולי הדור מדינתינו אשר ראו הגהות רב"ג מחדן בעלמא בש"ס שנדפסו בוון כי עם היות שרז טוב לסוף ונזון בהם למי שהגיה בכן ומזילא בכן טעם כו' הגהותיו העמוקים מני ים וסחומים וחחומים מהם מי ז"ללל בעמקי תהום דעתו הרחבה וידלם לנו וכפרט כי הגהותיו נרשמים בקצרה מאוד מאוד לפעמים בחילוף יביא א' או אות א' ואפי' נקודה א' השלים כוונתו לפי עומק דעתו הרחבה כי לא רשם אלא לעצמו כי הוא הבין דרכם שאין הדור ראוי להשתמש בהם ע"כ הטיב אשר דברו גדולי תלמידיו כי ראוי לגונן והנה כל זה אם היה גדולי המדינה היה ממנים מופלגים בתורה והחרידים לדברי רבינו הגדול להשיג עיניהם על דרכי המדפיסים והמסדרים למען לא ישלחו בעולתה דיהם ולא ינוח שבת הרשע על גולל הצדיקים כראוי לאכזים יקרות כאלה למנות ריש טורחיה היודע פירסם ולשמרן שלא יעלה איהם עין רגל גלואו והיודע ערך יקר לאכזים טובות לשמן שלא יפקד אפי' הדקה שברקות אך זו קשה מראשונה כי הגהותיו הן גופי הלכות ונמסרו לאינו בקי בתלמוד (כי המזילא לאור הוא הו' יהודה לזכר ז"ל וזכר הנודע בעמ"מ תלמוד לשון עברי וכו' ועו' בהקדמתו בש"ס ד' וזין ובספחות הגאונים שם] הגהות יקרות עליוס אני קורא כל איכה יועם אבני קודש אשר היו עשרת תפארתה ביד אלוהיהן ידו זרים שלטו בהם היו לאכזים אוס' אכזי ראמות וגביס לא ידע איגוס ערכם חשך משחובתאחרם לא נכחו בחולות כי נתערכו והוסיפו וגרשו כאשר עיני ראו ואליגה נא אחת הנה כו' הנה בנמ' של רבינו הגדול והקדוש ראיתי בכ"י עמנו הקדושה בהגהותיו לר"ש במסכת פאה (פ"ק מ"א) כו' והמסדרים והמדפיסים שגו בראשם כקו פליאה נאגבה והמה לא ידעו הבין כו' וזרין מה פעל כוונתו ומעשיו ראוים והמדפיס והמסדר מעשיהם גרועים ואפשר גם כוונתיהם אינם ראוים כו' ומן התימא על גדולי המדינה אשר בהסכמה עלו איך לא שמו פניהם למיגדר בעד המדפיסים לכל יאסילו באוס' הסיכוכים בדבריו הקדושים אם לא בזאת לאות להם כי קרה להם כאשר קרה להרחיקים מן הקוטב אשר אינם יודעים הילוך השמש על מזבז ומזלזין ומזלזין כן הם לביתם חרוקים מאוד והמה אשר זרחה בגבולינו לא ידעו דרכו והלכו בקדושה בהגהותיו ושיטותיו והעגמות כ"א לזכרים לפטו יושם פחדם לאכול חק' כל נאגבה ע"כ :

[ואמר המזילא לאור הגהותיו על הש"ס בכניס נמלא ת"י הדב ר' שמואל מסולאק המו"ל ביקר השחר וגם באמרו ת"י נכר הגאון ר"י בכרך ז"ל מסנינו והערות מהגאון בכרך עליהם] :

ועיין בהגהות הש"ס מידידי הגאון מוהר"ח חיות מזלוקווי בדפוס ווין מביא מפי השמועה בשם הגאון נ"ע כמה דברים אצל מהם כבר נדפסו בה"ו והמה אשר הוגד לו בזמני ואינם לו עו' בהגהות ברכות (דף ע"ב) ברכ"י ד"ה דלית ביה פרתו כו' כתב שמעתי בשם גאון החסיד מוהר"א מוויילא כו' ע"ש ומפירש בדפוס ברכות שפאר שנות אליהו ע"ש (ד' ז' ע"ב) גמרא שמושה של תורה כו' כן ראיתי בשם הגאון החסיד מוויילא: נכשת (דף י"ב ע"ב) גמרא כמה גדולים ד"ח כו' שמעתי בשם הגאון מוהר"א מוויילא כו' ע"ש - ואני שמעתי זאת בעל ילדותי בשם הגאון מ' שמואל אב"ד דוויילא ז"ל וראיתי זאת נדפס בנ"ח תשובה מאהבה בפתיה : שם (ע"ו) הלל אומר מלא הין כו' - בשם הגאון מוהר"א וויילא שמעתי לפרש כו' ע"ש ונדפס בליקוטים בשנות אליהו שם (ל"ח) בשעה שמכניסין לדיון כו' ושמעתי בשם הגאון כו' שם (דף ע"ו) גמרא ר"ל א' טייב אכילה ע"י הדחק כו' ואינם שמעתי בשם הגאון החסיד מוהר"א מוויילא עיני אחימי להאריך ספקו אשר מוהר"א כו' יעו"ש ואני שמעתי זאת בעל ילדותי בשם הגאון מו"ה חיים מספאריה סוכסע לאה"ק וכתב ע"ו שאורא דא"י מחכים וכמדומה לי שהתנו הרב מו"ה יוסף ז"ל מ"ך דפה ק' אמר לי בזאת או וראיתי נדפס זאת במרכבה

המשנה (פ"ח משלכות שנת הלכה ג') ד"ה ואם הויתא כו' יסיכה (דף מ"ח ע"א) וייתא דף שנה לרכות ליל יו"ט אחרון כו' ובשם הגאון כו' שמעתי כו' מגילה (י"ב ע"א) ד"ה כדת של תורה ושמעתי בשם הגאון כו' יעו"ש והוא נדפס בליקוטים בשנות אלפי-ב"מ (ס' ע"א) גמרא לנפח ח' להדימ י"ב בשם הגאון מוה"ר מוילנא ראשי הדגים ח' לה"מ מ כו' גמ' ונדפס בס' שנת אליהו בליקוטים :

(דף) ביאור על מס' אבותי והגהות מס' קטנותי מס' אבות דר"ג • ומס' סופרים • ומס' שמחותי ומס' כלה • ומס' דרך ארץ רבא וזוטא • ופרק השלום :

נדפס בשקלאב (שנת תקס"ד) ע"י תלמידו הר"ג ר' מנחם מענדיל ז"ל (ברשימה דס'אניס כרך מס' קטנות נדפס בשקלאב ובש"ס דפוס האפוסט) (ונדפוס ראשון שלא כדיון עשו שהרפיסו הפנים כפי הגהות ונוסחא ישינה על הגליון ודע שגם הגהות אלו נפלו בשם שיבושים רבים וריכזין מיקון מנין כ"י הגר"א ז"ל סביב הש"ס [הגרדל] וע' מה שכתבתי במעלות הסולם (הערס יא) על פ' באבות מה שמסיים המאמרים שניין בבלת גאל' או בכתוב הוא עמ"י מה שז"יין הגאון בכ"י כריש אבות שלכן נקרא הש"ס אבות ע"פ מ"ש ב"ק (ב') הני דתריבין באורייתא מקרי אבות וזה אשר רמו בגאון כפסם בפסם שהדברים המה ממקראי קודש וע' בסק' פאת השולחן מבוחר שפי' על אבות הים בכ"י ממש וקודם שהגיה מס' אבות דר' נתן והגהות מס' קטנות הגיע ליד הרב ה"ל מאת הר"ג ר' לוי בהגאון והמטה מועתיקים מגליוני הש"ס של אדמו"ר הגאון ז"ל וגם כל המסיק האלו למד הגאון ז"ל עט תלמידו הרב הגדיל בתי"ו מו' סעדי' ז"ל ותלמידו ה"ל כ"ל הגהות שהגיה הגאון ה"ל ע"כ בסקדמה וכ' שמה עוד ואל ימחר ויבטל השעוין להבין עטם גרסותיו בהקפתו ראשונה כי בהרבה מקומות תלוים עומק כוונת גרסותיו יודיעות סגויות רחוקות בבבלי וירושלמי וספרא וספרי תוספתא ומדרשים כו' ע"ש והנה הגהות על אבות דר' נתן הדפיס אותם עוד הפעם ה"ר אלי' ז"ל בש"ס מדע'אלימין בווינא (שנת תקצ"ג) ובתי"ו שני אליהו ביאר הגהות טעמם ונימוקם אך כנמה מקומות הדיקס בגי' שיטתם וז"ל בסק' כבר נדפס מס' אדרי"ג דפוסם שקלאב הפנים מתוקן עמ"י גהות הגר"א ז"ל ונוסחא שיטתם ב"ד על הגליון ומבואר שם בסק' שהרב המפורסם הדיק מ' סעדי' ז"ל תלמידו של הגר"א הוא כתב כל הגהות אלו והעתיקם מגליון הש"ס של הגר"א והנה אנכי רחמי' כי בהרבה מקומות עושה פ"א רבו משמן אמריו ומחוקים מדבש כל דבריו אך לשומע זה במקומות רבות נפלאתי ולא נכוונתי עמה אני ולא אשר אש הגהות שבארום מקומות ילאו מפי הגר"א רבינו ואלו בלמה הרב הדיק ר"ס ז"ל ה' ת"ה גדול מטרנס בכ"י יוכל לשיית שמרוב סדרתו בירלת ס' ורובי סדרתו וסדרה ענינים העמוסים עליו כל הימים אולי לא היה לי מועד פניו וזמן מרווח להכניס אלי' בשו"ב הקורס לדיק כל דבר בו המסקת כרחבא דפומבדיתא וטכע האדם עלול הוא לגיאה וג' עדים אעידים ל' שלא נתחווור הגהות הרב ר"ס הגר"א (ח) אשר שמעתי מהדיין המופלג הישיש י"א מ' משם מקאוונא שהיה ג"כ תלמיד הגר"א ז"ל שישל הגליון הש"ס מהגר"א ל"א היו כתובים כל הגהות אצל ר"ס הג"ל האלם לפני הג"ל כל הגהות כפי שגדפסו פתם כתובים כפניקם בש"ס בכ"י ר"ס אך מיעוטא דמיעוטא היו כתובים על גליון מש"ס מהגר"א בכ"י הגאון ממש (ב) ראה בס' מ"א במס' הלזו ג"ד בבלי זכוכית אינו בולע ואינו פולט ובגר"א מוחק ואינו פולט ולכאורה הוא נכון כיון שאינו בולע מה יפוטע (ומהגאון מ' בבלי מוילנא ז"ל שמעתי שפי' בלי זכוכית אינו בולע וגם בלי חרס שלפן מפנים בזכוכית שוב אינו פולט מהמח נאפו הזכוכית שנתוכה וכמבואר בשו"ע אך ע' בש"ע אור"ח ע"כ הגר"א (בסימן תל"א פתי' כ"ו ס"ק פ"ב) וכן שם (סיק פ"ח) תראה שהגאון אינו מוחק הגי' הישינה בהגאון כעיה"מ פאת השולחן בסק' הרעיש עליו וכ' ורחייתו מחדש שדפס ס' שני אליהו לחדיק גי' הישנה ואין ממש בדבריו ולא כריש לעומק דעת רבינו הקדוש גם בהגהות בסק' הרעיש ע"כ שפן ומתקדש בענין כרי לקבל תורה כו' ונוסחא ישנה כתב משה נתקדש בענין כו' ושמעתי מפי תלמידו ש"כ שה"ה האסיד הגהות מ' סעדי' ז"ל שקיבל מפיו סק' הגהותיו על מס' קטנות שאלו רב אחד למה הגיה רבינו כן והסיכו ש"ס הגי' בבלי וימא (ד) וכן ז"ל כאשר הוא בתלמודנו הנכור ועוד דקך רה"ג שכל כל דבר שהגיה וחידיש שמלא סמן בחורה שכתב ודריש נוסדקיין דחיבת ענין עלה נתחכם נתקדש כו' ונתפלג השולחן למאוד ומ"ש בעל ספר ה"ל כי הגאון בביאור לשי"ע ובאבות גרס כג' הישנה לא ידע המחבר אורה סדר תורתו של רבינו שביאורו ה' בכ"י ממש שכתב קודם שהיה מ' שניין ואלו בביאורו בשו"ע פ' לפי שיטת סה"ל דמקיים שם תוס' שם ובזקמתו הגיה גי' בגי' האדרי"ג בגי' רבינו הראב"ה שהביא מרן ב"י שם ג"ד נאמרו בכ"מ כו' משא"כ בכ"י ע"ס והסיק רק שאינו בולע לא כמו בכ"מ שפולט ע"כ וכן באבות הים בכ"י קודם חידישו הגהות הנפלאות :

וע"ד הגהות מס' סופרים שהשיג בשם הגאון מוה"ר ז"ל לא שמעתי כל זה • [וע' פרי"א ע"כ הגרדל ג"י פ"ח פטרס י"ג] ולא מכרעא לדחות למי שמעתי מפי סק' ואי הוה שמע גס הוא מפורס ילא מפי רה"ג • אינו גופא דסוה מוחיב לה הוה מפרק לה • דלא הוה ניתח ל' לרה"ג לדחוקי לאוקימתא בא"כ בתיבה זרס דבעגולה דנפיק מדרשא דפנסדריין (ל"ז) כו' • דאורחא דמסדר • ברכות לסדר בלשון ברור ואי הוה בעי לקונוי בא"כ הול"ל אשר בגדולתו גידול כו' • אלא דרסי"ג ידיע ליה מרחוקין בכל הכרכות הארכות הסודרות בתלמודין ולא חיבתמיט תנא למתקן חרז בסדר ח"כ • כמו אשר ברך אשר יצר אשר קודש אשר במאמרו וכיוצא והוה קים ל' לרה"ג • דלא נתנא סדרו בא"כ כ"ח כמו שנה אל אדון שב' המקובלים עמא' (שכה לזכור אל ברין גדול דרס כו') • וגם חדשים טובים וכן לשון ירח כלייל לנגה לא ניתח ועוד כמה טעמין דמקמרין דמגליון ל' ומה דנפיק ממומי' דרין אמת ברור ע"כ (ועמ"ש הגרדל בגר"א ה"ל ולא הניח דברי הפאת השולחן ה"ל) וע' כפוף פאת השולחן וז"ל שמעתי על ח' מתוכרי חברי בזמן (הוא) החכם ר"ז הירשניס מרענו (ה"ס) ששיג ופטר פיו על הגיה נפלאה של רה"ג במס' סופרים (פ"י ס' ה') דמסיים ודברו ואח"כ

עלית קיר

כתב (כ"ו) ענאל יניאל ובגרעון אלישמע האער דהוא תמוה וז"ל פהר זכס' אגודה השמיטה וכן כס' נחלת אריאל לא פי' וגם תי' ודברו לא נמצא בני"ך דסמיך לוי' לא - ורה"ג גרים הכי דברי עניאל יניאל - וב' גרעון אלישמע הסופר פי' דשני ספרים ששם ענאל יניאל חשבו י"ל לא ואלישמע גרע' ב' - דלא חשיב רק ט"ו ופעמא דרבינו זייגתי בהגהותיו נצדו ע"פ מ"ש במס"ג פ' שמיני דס"ג לא חשיב רק ט"ו ג' בתורה והשאר בני"ך ובישעי' (סי' ט') במס"ג לא ט"ו - דכ' א' נקרא וי"ו וסי' נמסר כס' שמיני תרין פלוגתא יוצרי מבטן לעבד לו - ואבשי אחי יואב דד"ה ע"כ זה מקום טעם רה"ג דבתרין פליגא הכי סופרים ואשר אמר אויב אביג משכס לכל התיבות דז"ל יעניאל - יענאל ובגרעון אלי שמע הסופר ור"ל הכי תי' דסמיך ליענאל נק' יענאל - והוא ד"ה (א' י"ז) ובגרעון כו' יענאל - ושם (י"א) שמע ויענאל - וד"ה (ב' כ"ט) אליפס ויענאל - ותלק אלי מן אליפס הסופר (ד"ה ב' כ"ו) דסמיך אחי יענאל [וע' ראב"ה התרג' וכד עיינית טעות והכל הוא ולא ראה דכס' שח"ז חשיב כמס' סופרים בפ"ע אלו כותבין ו' וקריין ו' וחשיב שם ליענאל ולא נחית להשיב כמה פעמים דסמיך על מס"ג (ד"ה ט') דחשיב הכי ד' - וגם אשר חלק אלי אפון טעות הוא דזה לא נמצא כלל בסדר דמ"ס אטו לא יכול למינקט אליפסן - ועוד כמה קו' למעיין ודבריו שבוש - ודברי רה"ג כמסיני - ובהנה רבות יש אחי להראות עומק טעמי רה"ג - וכל גרסותיו נכוחים למבין וישירים למו"ד וראוי ליגע ארבעין שנין למיקם אדעתיה דרשב"ג ודי זיה לכבוד רה"ג נגד תלמידים המהנדזין על ד' הנהות כי לא ראו אור בעיר עומק מרתו הקדושה עכ"ל וע' בשו"ת בית אפרים או"ח (ע') על מה שהגיה הגאון כמס' סופרים י"א ביטין כו' וע"ש וע' גליא מס' ה"ל מגילת ובלתחמא מאן חשיב ומאן ספין למעביד כי הא מילתא זולת הגאון כ"ע אשר כמעט חידש כל פני המס' קטנות והיפך בדברים כמה פעמים ולדוגמא ע' (בס"ד ב') מעשה בר"ט כו' עד לביה בעלמא הניחא המאמר ממרחק מפרק (מ"א) במס' אדר"ג - ובשם השמיטה - ובמס' כלה חייבר פ"א ופ"ב ממס' דרך ארץ לנמס' כלה ומס' דרך ארץ מתחלת מפרק בן עזאי (ועל הגליון העירו כי דבר זה נלמד מענינו וכ"מ מד' רש"י ברכות (ד' כ"ב) ובמס' עירובין (כ"ג) יעו"ש) - וע' מ"ש ביו"ד (סי' טע"ו - ס"ק ו') כתב אבל אינו בתחומא ומס' כלה שלנו כידוע שחסר מהם הרבה בדפוס :

* (מ"ן) הגהות על ספרי : (כ"י)

[גרשם ברשימה דסלאניס (אות ב) ב' כרכים על הרא"ש על ספרי ושם אות (כ"ג) א' כך הגהות על ספרי עוד הגהות על ספרא ומלשון עוד שיערתי שהנרשם לעיל (א ת כ) על ספרי הוא טעות בהעתק והוא על ספרא ושם (אות ב) כך על תי"ב כמדומה שזה אינו הגהות רק קיצור תי"ב שלו הנדפס בתומא אדרת אליהו והגהות הספרי והגהות הספרא וקיצור תי"ב נמצאים אצלי בכ"י (הגרד"ל)] וכן מביא ח"ו הגאון מוהר"ח בהק' לזרעים כי יש מאתו על הספרי וע' (ד"ה ב' י"ד א') וז"ל אג"ה כאשר אזכה להדפיס איה"ה הגהות אה"ז זלוק"ל על הספרי יראה הרוואה בפ' ראה כי הכותב דכאן לא ידע ואשם ע"ש וכן מובא בפאת השולחן ה' שכתה (סי' י' ס"ה י"ג) וז"ל ורה"ג בהגהותיו לספרי לי"ג פועלים ע"ש : [ונדפס עתה ע"י הרב ר' שמואל לוריא נ"י במלות והואלות חתן נכד הגר"א זל"ל הרה"ג התריף מפורס' מ' שמריה זוקערמאן נ"י ממאהליב] :

* (מ"ן) ביאור על ספרא וכן הגהות (כ"י)

ומובא בפאת השולחן הלכות מעשר עני (סי' יג ס"ק יד) וז"ל בדפוס לה רה"ג בביאורו על הספרא וכן נמצא ת"י כך קען קיצור ופגהות ספרא בכ"י בנו הרה"ג מ' אכרסם בהגאון כ"ע :

יז) הגהות על פרקי ר"א :

נדפס בזווארשו"י (שנת הרי"ד) כביאור הספרי ר"א להגרד"ל וקראם בשם המיוחסות להגאון כ"ע ותקראם ונזכר בהק' הגאון מוהר"ח ז"ל על סדר זרעים :

יח) הגהות על הפסיקתא :

ברשימא דסלאניס כך פסיקתא כ"י [הזכירה הרז"ו בהק' פירוש הפסיקתא שהדפוסם נדרעסלוי (שנת תקל"א) בשם הרב ר"א בן הגר"א זל"ל שסידר לעצמו קצת הפסיקתא בכ"י מוגהת ע"פ הילקוט ושאר ספרים ואינו מהנהות אכיו רבינו הג' זל"ל (הגרד"ל)] .

יט) ביאור והגהות על סדר עולם רבא וסדר עולם זוטא -

נדפס בשקלאב (שנת תקס"א) ונדפס עוד הפעם בזוילנא (שנת תר"ה) בחיבור עץ יוסף והוא הוסיף עליהם : וגם לפעמים מקיים הג' הישנה ע"ש ונזכר בהק' הגאון מוהר"ח כ"ע ע"פ זרעים והזיחאם לאור תלמודו הכי ר' מענדיל זל"ל :

כ) הגהות ל"ב מרות דר"א בשו"ת :

נדפס בסוף ס' הבלא לבעל המאור הנדפס בשקלאב (שנת תקס"ג) [אמר המ"ל עי' נתיבות עולם מכהמ"ח כ"ע ונ"ד שמכתיב ומשקר בזה וע' במעלות הסולם הערה ה' נד"ה ופילוסופיא מ"ש שם] :

* כא) נדך חי' על מס' ברכות עירובין מצילה ב"ב (כ"י)

[כן נראש נקטימה ולפי השערתי הוא פי' על אגדות ממס' הני"ל ע"ד הסוד כי בן רחיתי על מס' ברכות ומגילה בשלימות על

על כל אגדות המס' בסדרן ועל פרק ראשון ממסכת ב"ב ועל עירובין לה ראייתו רק במקומה ראייתו על אגדות מס' שבת פרק ראשון ולא נזכר זה מה וכמדומני ש"ל כאלו שבת במקום עירובין גם נמצא בכ"י ט"ד הספס על כל מס' ברכות גם על מס' שבת עד ס"ח כמה בהמה ולא נזכר בהרשימה (הגרד"ל) והנה פ' על ברכות מוכח במשני עם פ' (י"ט) כתוב שמה בזה"ל כל הסי' על פסוק בכל דרכיך דעהו עד סופו הוא מלשון אדומ"ל ז"ל בכ"י נפ"י על מס' ברכות דרך נסתר בדף ס"ג וכן עם (כ"א ו') מביא וז"ל אה"מ"ר ז"ל בפירושו על ברכות (פ"ה) כשתלה ר"א כו' וע' דברים כפולים בזה לעיל (יא ר') וכן עוד עם ונמצא ח"י בכתב פ' על ברכות ועל ב"ב ושבת הוסיף ע"י הרב כו' ר' אברהם שמחה נ"י אב"ד מאמ"ס לאלו וזה אשר כתב לי ידיו הגאון מוהר"ל ז"ל מביחאוו זה כבר בשנת תר"ח וז"ל הנה אגלה לזנו באשר זה שנים כרך פ' הגר"א ז"ל ע"ד הנסתר על אגדות ברכות גוף מעשה אלקותיו ז"ל נגנב אך ה' חשבה לטובה כי הגיע הספר אח"כ בשאלה לידי וראיתי כי לוא היה עוד חיזה זמן חשוב כעמון היה ח"ו כלא היה כי כבר הכתה אותיות רבות פורחת מרוב שנים וקצותיו בגליונות אכלו עד כי הנחות רבות התקבצים כמעט על כל גליוני הדפוס בקושי גדול אפשר לעמוד עליהם ובהם כי אחרי רוב היגיעה עמדתו על בורין והשתקתו ועוד הגיע אח"כ גוף הכ"י הנ"ל עם השתקתו ליד הרב ר"א שמחה נ"י לאמ"ס לאלו וגם הוא יגע לערוך זה מול זה ותיקן מה שביד נארך לדעתו לחקן : ומעשה החיבור על מצונו כו' עכ"ל"ה וכן על מס' שבת כנגלה נמצא ח"י והוא אשר סידרו חלמדי"ו לאחר פטירתו ומעט על כל דבר כתוב ח' הגאון מו"ר הכ"מ [וע' יו"ד ע"ב הגאון פ' ר"מ ס"ק כ"ב ע"ש] ז"ל והוא עד סוף"ם כמה בהמה :

*** (בב) כרך על מס' ב"ק שרכין בבורות (כ"י)**

[כן נרשם בהרשימה והנה על ב"ק ראייתו על אגדות ע"ד הנסתר ועל ערכין בבורות לה ראייתו ולא אדע אם הוא ע"ד הפשוט או ע"ד הנסתר ועל הגדות כ"ק דרך הנסתר : ועל הגדות ב"ק דרך הנסתר יש אלני אכל בהשתקתו משוכחת מאור (הגרד"ל)] [על ב"ק נדפס עתה ע"י הרב רש"ל נ"י]

*** (בג) על מסכת ר"ה : (כ"י)**

לא נרשם בהרשימה אבל נמצא ח"י הרש"ג ר' בער המ"ץ מווילנא וראייתו על פרק ראשון דר"ה העתיק בן הגאון ר' בער ז"ל אחי הגאון עם קלת האהות מאכזבו הגאון ז"ל ויש עם דברים נחמדים :

(בד) ביאור על כמה אגדות :

נדפס זווילנא (שנת י"טרי"ם) הוצא לדפוס ע"י בניו הרבנים ז"ל וכתוב שמה בהקדמה מהרבני המ"ץ זווילנא שהספר מכ"י קדשו של הגאון נ"ע ממנו . ויש מאמר ח' בהעתיקו בניו והוא פ' על רב"ז: בבי"ב ע"ד הרמז מופר השכל וע"ד המקרא (תהלים קז) ע"ש . והוא (ח) על מדת הגאווה ופ"ו מדת הכעס (ב) על האהבה והכבוד (ג) על הקנאה והס' בסדרן גאווה כעס קנאה כבוד קנאה (ד) על מתוכרי אמנה מחמת עניות וחסרון כספון וביאור על מאמר חז"ל ב"ב (ע"ב) ע"כ יאמרו המושלים אלו המושלים ב"ב (כ) . (וכתוב שמה בזה"ל רבינו הגדול אמר ע"ו המאמר בקצרה ותור ופירש לנו בקוטנו בחר הטיוב נדעתו הרחבה ומי יוכל לשער רוחו לבנו כחול אשר על פסת הים אשם קהוה תראה) וביאור על מאמר אבות מאין באת כו' וביאור על מאמרם בשבת (ע"ו) פ"ט ע"ו מוכין ברישא פ' ע"ד הרמז וביאור על מאמרם ברכות (ה:) גבי סבא דבי אמונה ע"ד הרמז (ועמ"ש עם על ח"י גנבא דאזול ובעי איתתא כו' אחר כותבי זאת מאלתי במהרש"א שהתחיל כנ"ל ג"כ עכ"ל ונשלחתי אשר לא העירו שיש מהם עוד שכן פ' המהרש"א ז"ל) וביאור על מאמרם שבת (ק"ד) ח"ה ב"ב כו' רמזים ע"ו וביאור על מאמרם סוטה (כ"א:) וכפול הוא בביאורו למשני (ב"ב ח') ע"ש : [ונדפס שנית עם הוספות קצת ע"י הר' ר' אברהם משה נכד הגאון בעל מעלות התורה אחי הגר"א ז"ל] :

*** (בה) חידושי הרא"ש (כ"י)**

נזכר בהרשימה דס' לאניס [לה ידעתי אם הן הגהות וביאורים שנדפסו כבר בש"ס ויין וקאפוסע (הגרד"ל)] וע' בסק' בניו בביאור הגאון על הזוהר כתבו בוס"ל מאור עינים ישמח על ה"ר א"ש כולו :

*** (כו) ליקוטים על חרמב"ם (כ"י)**

נזכר בהרשימה דס' לאניס וגם נמצא מזה מעט ח"י שכל לידי מפינסק אשר היה ח"י חתן הגאון נ"ע בשם :

(כז) אדרת אליהו על התורה .

נדפס בדורנבורג (שנת תקס"ד) במקראות גדולות ע"י מצות הרב המה"ר ח"ש פיינש ז"ל . אשר הוסיף ס' מנובת שמה והוא הגיה גם ביאור האן ז"ל (") ובהרשימה דס' לאניס נרשם י"א כריכים על התורה והוא ע"ד הספס וגם נמצא שמה ע"ד הנסתר וע' פ' וירא (ית"ג) אה"ש פ' ע"ד המוסר ומש"ל (***) ופי' על ס"א ביתרו ממצא כמ' דברים (ח' י"ב) ע"ש . ופי' על ויקרא הוא קי"ור מתורת כהנים הדרשות על כל פסוק ומעט גם מש"ס בבלי וירושלמי וע' בסוף ויקרא במנחה מרחשת ונדפס על ויקרא עוד הפעם בקאפוסע (תקעה) עם ביאור קצת מהרב סג' מ' יהודה ל"ב ליפשיץ ז"ל (תמוז ב"ח) שם ע"ש) ובסוף פ' קדושים הובא כללים מרבינו הגאון נ"ע בל"ו ברישות (וסמה נמצאים גם בכ"י מעשה תורה מהגר"א ז"ל) ועל פ' חוקת ובלק נדפס בסוף פ' במדבר ועל פ' בלק נמצא שמה מהדורות דרפסי"ם שם ויש עם כל דברים . פ' מהדורת תליתאה (סו') וכפול הוא במס"ת (סו) ועמ"ש כמ' חוקת לרכות ענדים לרין עומאת מת וע' כמ' ברכת ראש כהמטה (דף) (ע"ב ע"כ) וביאורו על פ' דברים נדפס בסוף הוסיף ועל ח"ו"ט נמצא ב' מהדורות וע' כמ' יד יוסף מנכס"מ מפרשי הים הלכות ס"ת ביור"ד (פ') ע"ב ס"ק ב') וז"ל : והנה הגאון הסתא ללני מ"ס אליהו מווילנא ז"ל כקב (") וסיה חתן הגאון בילדותו (***) ע' משלות הפולס הערה פ' קלדרת

עלית קיר

באדרת אליהו דבאזינו ים תר"ג תיבות וכלל תיבה גרומן מזה א' זמנתו : והנה בעת זכינו נדפס שירה לחיים וביאר ד' הגאון כו' והמעין גם יבאם שבעט היתה נבואה קטנה מהגאון ע"ה ר"ח"ו ז"ל ע"ל : [וח בה להודיע לביים שחלו בו ידים לנמות הלשון ולהסופך בו דברים ובפרט בפי' בראשית אשר נמצא בכ"י לבון רבינו הגדול ז"ל בעלמנו לבון הסוב בקצרה מועט סובל המרובה מלרכו בקודש ז"ל גם כפי' האזינו נמצא בידי העתק אחר מהנדפס ויש בו כמה דברים שנשמעו בדפוס כמו כן רבו השינויים בדברי קבלה שבאדרת אליהו הכתוב ומאד ידוק שיהי מזהו זו לעלמו איש נבון לדבר להגיס מתוך הכי' שניד נכדו (הגרד"ל) : [ומ"ש באדרת"א בראשית (א' כ"ח) כל דבר הנעדר כו' על מיתו ארץ אין זה מלאשון רבינו אלא של בנו הכב' ר' אברהם ז"ל שהסופך גם הכנה על לבון רבינו ז"ל ואלו יש העתק ברוב מתי"ק של רבינו ז"ל ואין כתוב על זה (הגרד"ל מ' מאמרים לאורו)] ועמ"ש המעתיק ז"ל : ולבי אומר כי הגאון לא כתב רק לעלמו ולא מסר רק ראשי פרקים להכס וזבין מדעתו ע"ל : והנה התיבור על התורה היינו כולו מוכי' הגאון יש ממ"ש : כ"א נקדשו גם מה ששמעו הוסיפו בלשון למעניתו וגם הוסיפו מה שנמצא בליקוטים : ולדוגמא ז"ל בראשית (א' י"א) כתוב : וז"ל הוסיב של אבא מורי הגאון זלל"ה ברא' הוא עמ"ש הדבר כו' ע"ש וזבין : וע"ש ז"ש ז"ל בליקוטים ח"ג (דף קכ"ג) : [ועמ"ש יד"ו הכב' ר"ש מסולק כ"י בסוף ביאור הגר"א ז"ל למדרש כת' ההדס קת' חיקוטים מחתון :

כה) ס' פ' ורת הארץ לגבולותיה סביב : ותבנית הבית :

(מספר מליים ומספר יחוקאל) נדפס בקצ"א (תקס"ב) ע"י בניו הרבנים ז"ל ותלמידו הרב ד' מענדיל ז"ל עם המקראות לזה ובתחלה פי' מקראות התורה יבאשע ששמעו מפי קדשו וע' בס' בית דוד (דרכו ב) מה שהק' על דבריו (וכן פי' על משנה ממ"ש פיה דכפס שמה) ובסוף ליה יורוי פתוחי תם לזה וע' מליים (א' ח) וז"ל ור"חתי בכתובים אחיים של מ"ו הגאון ז"ל שהיה כתוב בהם כו' אך ר"חתי ובלתי אה פיו הקדוש ואמר שהנכון כמו שאמר לי והסומע עשה בדבריו כי לא אמר זאת מנוול וע' ביהושע (יע ב) וכן הוא בד"ה עם ביאורו (ד' לא) פי' נחמד על מחלול בניטין (ז) מהחולל דל"י קח חסידו ותראה מה עמקן מהשכות חו"ל ולא כמ"ש ידידי הגאון מוהר"ך מוזללקוין ז"ל על המחמר הזה כי הוא אך למליה ע' מבוז' התלמוד וע' מ"ש הגר"א בד"ה (א' יג) מה שדרשו חו"ל בשבת שם חוי שטועמין ע"ש וכן ע"ש (ח לג) וע' מש"ל מהגר"א ז"ל (כ כה) מביא פי' על יבאשע ע"ש [ובדשומה דל"איים א' כך על יבאשע ובניחים ראשונים ועוד נמצאו (יותר מהנדפס) בכתובים ליקוטים על סדרת דבורה ועוד איזה ליקוטים אשר ר"חתי ואפשר עוד הכנה של ר"חתי (הגרד"ל) ונדפסו עוד הפעם בעו"א בוויילנא (בנת תקפ"ה) ועם הוספות מנכדו הדי"מ ז"ל מספ"איים וביותר ביחוקאל ור"חתי להעיר כהן מ"ש ביחוקאל (מד יט) ע"ש ולא יקדשו את העם כבדושים היינו בגד חול הנוגע כבגד קדש נעשה גם הוא קודש (א"ה"ה פי"א דעת עמ"ש) ומזה לייבב ולהעיר מקור לזה : [ועמ"ש המו"ל באור הגר"א למדרש רות המדס בסוף הליקוטים ש] הגאון ותבארו ע"י הרב כו' ר' העשיל כ"ג : מהור"א ד"א : ובסוף יבאשע ניחוסף ליקוט ע"ש

כז) על ישעיה הבקוק [הוושע] :

נדפס בעו"א בוויילנא (בנת תקפ"ה שנת תרג) פי' על ישעיה עד קאפי"ל י"ג (ובספר נדפס בראש השער עד קאפי"ל עו"ג מוגה ומבואר ע"י נכד הנחמד הר"מ מספ"איים ז"ל ופי' ע"ש נגלה וגם רמזים מסודות התורה ועד קאפי"ל (ב) מעמ"ס כו"ך ממ"ש אות בואת ע"ש כ' נכדו ע"כ נמנעתי לבלות בהם ידי אף שס קרתי הבנה וע"ש (ה למ"ד) מכאן ועד סוף הספוק נמחק כ"י קדשו ממ"ש של אה"ז הגאון ז"ל ור"חתי להעיר מ"ש (א' ד) להכדיל בין גוי לעם כי גוי הוא שומר הנימוס כראוי ועם יאמר וע' קובץ המונים יהיה שומרי בעלי דת או בלי בעלי דת ע"ש וז"ל חו"ל ויהי גם לבני מלמד שהיו ישראל ממונים שם וע' ל"ה (א' טו כה) ספרו בגוים את כבודו בכל העמים נפ"אויים פי' הגוים היינו המון עם ובפניהם לא תוכלו על עמך רק כבודו בכל העמים היינו החכמים הספדו גוי הפללות (וכתב שם נכד המחבר שומע (המעתיק) קול הכנה ולא כיון לבו ע"כ כ"ל גוי הוא הנכבד לכן דרשו חו"ל גוי מלמד שהיו ישראל ממונים שם ועם אינו אלא קובץ רב כי יהיה המונים וז"ש כהן ספרו בגוים את כבודו כי לאו כל מורא סביל דא אכל בהמונים די סיפורי מעשה נפ"אית ע"כ) ובפללות הוא על נכד המחבר אלא העיר ממ"ש הגאון בעמ"ש ישעיה בואת אכל תשוב תתפלל עוד יותר כשתראה במשלי עם פי' הגאון (יד כה) ע"ש ברב עת הדרת מלך וגו' ופי' מלת עם מורה על החכמים כמ"ש בספרים על ישעיה כמה פעמים והכו הגאון (ה' כה) ע"ש ישעיה (ב ג) עמ"ש עמי הארץ כו' אכל הגוים בעלי הנימוס כו' (וע"ש מ"ש נכד המחבר לא אכתב זה פסוק זה שערתי מדעתי וכתבתי בהיפך כפי שהיה כתוב לפני ומרובה על הכתב) וע"ש (פסוק ד) ע"ש ופשט בין הגוים וגו' א"ה"ה הודעתוך כבר אף עתה כי בל"מ אשר מלתי כותב הלן שמפרש גוים על המונים מהפך אינו דבריו לפי הכלל הקבלי כ"י קדשו ממ"ש של אה"ז הגאון ז"ל בקסוק היו גוי ח' ט"א וגו' ע"ש עכ"ל ותשכיל ממו"א דכר האמור במשלי ה"ל וע' פי' להקדוק (ב ה) כתב עוד הפעם גוי הם המונים ועם הם החכמים ע"ש ובסוף הספר מבאר מחת"ל (שבת קד) א"ב אלוף בינה כו' בארובה ויתר הביאור בירת דח"ל שם בשבת א"ה כ"ב כו' ע' סוף ביאורו על כמה אגדות ותנאלין וע' משי' (ח ג) מביא פי' על ישעיה ע"ש ועמ"ש (ה יא) ע"ש הוי משכמים כבוקר וגו' וכן שם (פסוק כב) הוי גבורים מביאר היא באריות יותר במשלי (כג ל) וגם (שם יד יט) מביא פי' על ישעיה וע' משי' (טו כו) מביא פי' על ישעיה (א כע) באופן אחר קת' ובאר"כ וע"ש (כ ג) מביא פי' על ישעיה (א ו) מקף רגל וגו' ועמ"ש (יחוקאל א ב) וכן מביא פי' על ישעיה בפי' על סדר השירים (א ו) ושם (א עו) נפ"ע (א ג ז) כ"פ וע' על חקוק (א ג) מביא במשלי (כד ב) וע' שו"א בית דוד בתלמוד הדפוס (דף ק"ג) [ביאורו] על יבאשע בבני אופנים על נגלה ועל כסתר נדפס בסוף העו"א בדפוס וויילנא שנדפסו מכבר ובתהדשים השמ"טון :

ל) פי' על יונה

נדפס בירת עם ביאורו על כמה אגדות בוויילנא (שנת ישר"ס) ולכדו נדפס בוורשבי ונפרמג וע' בהסקמת רבני מ"ך מוויילנא שהוא מתי"ק ממ"ש שהוא ביאור ע"ד משל ומוסר וע"ד הרמז ועמ"ש בעמלות הסולס (הערה ה) ע"ל בארובה וכרים ביאורו לרנב"ח מביא הגאון ז"ל פי' על יונה וכן כפי' לשי' השירים (א ו) : נדפס

גרסם בשקלאב (שנת תקנ"ח) וחס"כ בווארשי סיודרו תלמידו הרס"ג מ' מנתם מענדל ז"ל כפי אשר שמע מפי קדושת
 יואל מאורש ע"פ נגלה כתב חיבק אח"ז בלשונו וכן ע"פ הנסתר דוברי הקבלה הנמלא בזה הספר לשונו הקדוש
 תמם ומפיו יקרא אליו והוא כותב על הספר בדיו ובחיוה דברים סתומים פי' דבריו ושם עליהם ציורים בני תלמי ענולוש
 וכמה דברים מזה אמר לפי הגאון פי' וכנענו לו ראשו והנה שמע מפ"ה קדוש מאורש שלא אמר הפסע בשום פסוק אם
 לא ידע הפוד שלו והלבישו כפשוט הפסוק (וע' הק' תל"ן חת"ן שכן שמע מאורש ממנו גם על פוד פטרות ועמ"ש במעלות
 הסולם (הערה ז) והנה זה הפ' על משלי שמע מפי קדושת שידועם ראשונה כי כולו מלא יראת וראית חכמה יראת א'
 וכן נתקיימה מתחבתו של אורח זריק ובניאורו העמיק הרחיב לנתח כל המאמרים לתק"ס ולהכדיל הוראה כל תיבה .
 ולגב התיבות והגמאריס יחד כל דבר לשנינו עס"י דרכי ג' פי' ר' סי'ר ועד פסוק ז' מארש שהוא הקדמה למשלי לבאר
 החומר והפועל האורה והתכלית מהספר ומפסוק ז' החללת הספר (וכן בראש פי' דברים ובראש פי' ישעי' מבאר ג"כ פי'ד
 זה כי הקדמה לפי יובא לראשונה) והנה ח"ק הספר משלי לשלש תלק"ס סייוו מראש הספר עד פי' י' הוא משלי א'
 ומיו"ד עד כ"ה הוא משלי ב' ומכ"ה עד סופו משלי ג' וכן עגד חכ"ד שכן חכמה ומוסר ואמרי בינה ומשלי א' הוא
 נגד חכמה לבין פיתוי הי"ר וא"ך לפתור דבריו ומשלי ב' הוא נגד דעת ולכן כמעט בכל פסוק נמלא דבר והיפוכו כבוד
 ען הדעת פו"ר וכל פסוק ענין כפ"ע וה"ל ידוע דרכי פי' והיפוכם שכן כבוד הדעת ומשלי ג' הוא נגד בינה שפי'א
 ה"ה רה לכן כמעט על דבריו על ענין התורה ומעלתה ושלא לילך בגדולות וזכמ"אות ממנו ושלא ית"ו מדרכי א"ך
 יבא זה (הק' נפאר משלי) וכן בפנים (א' א') פי' סג' ספרים הן ג' משלי א' פי' חכמה ב' פי' המוסר ג' על המורש
 וסורה חכמה שלא ליטול ברשת הי"ר ומוסר כשנ"ל ביד יצרו לי"ר א"י ולתבגר ע"יו ותורה שיגביר על יצרו א"ך בדרך
 התורה [ובזה פי' (ישעיה מ"ט) לאמר לאסורים לאו לאשר בחוץ הגלו לאסורים מהם האסורים ביד יצרו לאשר בחוץ
 מהם אשר אינם יודעים מה עלת הי"ר (א' א') פי' חכ"ה וכן כפול הוא (ש"ח י"ד) וכן בניאורו לרב"ה (כ"ב ע"ה) פי'ד
 יאמרו המושבים כו' וגם הוא נגד ג' סלים שבל"ש שכל העיוני שכל המחשבה שכל המעשה העיוני הוא בחכמות
 כהינון הכוכבים וכדומה המתחבטה הוא במדות המעשה הוא כמעשה המצוה] הארכתי בזה במאמר כפי'ע וקבלתי ממ'
 משלי כל תוכן דרכי המוסר אשר הורה בגאון נ"ע וכן דברתי על השמות נדרסים אשר הכדילם בגאון לי"ע ועד פסר ישוב
 האמאר וא"ן תקו"ס לזה כ"ן ואקו"ס לה' כי ימים יבואו ויאל' גם הוא לאור בריות פי' וראיתי להעיר ג"כ כי מעט לא
 כיון המסדר להשמיע יפה כפי שמעם הגאון נ"ע אשר דעת שפתיו כבוד מליו וז"ל וא"ך כי לא דקדק להביא כמה
 ממאמרי חז"ל בלשונם פי' משלי (א' ח') מביא כמ"ש שמהק"א כלפי משה מהניח בלשון חזרת ידבר אל העם ויז"ל
 הגמרא ש"ן סנהדרין (כ"ו) מתחבטה מוע"ת אפי' ל"ה ע"ש והלשון כלפי שמיא מהניח הוא גבי חולפ"ה כפסאדרין (ק'
 חולפ"ה אפי' כפי' שמיא מהני' וא"ן ענינו לב"ן וע' משלי (כ"א ו') מביא ברעות נפשא לקש"ל מזדבן והוא כפסאדרין
 (דף ז') ברעות נפשא לקש"ל נפיק ע"ש וע' (א' ג') ואמרו מ"י כל מעגל זהו הסוכחה וע' לקמן (ב' ס') כתב ג"כ
 במאחר"ל מ"י כל מעגל עוב זו הסוכחה ע"ש ולא ידעתי א"ה הוא המאמר וע' כפי' (ישעי' י"א ד') הביא סגרי"א
 מ"ש בתמיד על המוכיחים ועליהם תבוא ברכת טוב ולפי"ן כל מעגל טוב הבי"ל הנראה מארשן מעלתו כל מעגל
 טוב זהו הסוכחה כמו שפ"ינו בתמיד לישראל דעוב גבי חוכמה וכן השמי"ע להבי"ל מדברי חז"ל במקום שפי' לו ראי"ה
 מדבריהם כמו מ"ש (א' ל"ב) ע"ש מאובת פתיים התרגם פי' כי שנות רשעים תק"רסו וזהו התרגם ע"כ ופי' לו להבי"ל
 ראי"ה מאורכת מדח"ל כי המת בקולר שנים קראו הרוב ע' פתנית (פ) ימות שמו"ל אדווער כו' הרגתים בלמ"י פי
 ע"ש והבן וכן מ"ש (ג' ד') הן הוא מלשון הגם ה"ס לו להבי"ל דבריו חז"ל על לא תחנם ויש לרחותי וכן מ"ש (כ"ד י"ט)
 אל תחרה במרעיש להיות כמרעיש ע"כ"ל ה"ס לו לזיון ברכות (ז' ע"ב) וז"ל אל תחרה במרעיש להיות כמרעיש ע"ש
 א"ך דרכו בקודש ה"ס לגרם הפסח הנכדור ולפעמים אפי"ם שרשאוני"ם כבר פי' ג"כ כל לא חש להזכירם וכי"ם נמלא כפי'
 בשער החוכמה לרבינו יונה ז"ל ע"ש (ז' כ') ע"ש לב רשעים כמעט וע' (י"ג י"ט) תאווה נהי"ה תעב"ר לכפ"ש פי' נפי'
 בשב"ר ע"ש וכ"ה דברינו יונה שער החוכמה וע' (י"ג כ"ד) ואוהבו שחרו מוסר כ' כמ"ש בעל העקידה משל לאש
 שרוא"ה במראה כשהיא מתקשטת היא בוררת מראה היותר יפה להפיר א"ך כמ"י הדקים כן האוהבו יותר מדקדק יותר
 והמשל הביא לעיל (ע' י"ה) ולא בשם בעל העקידה והרבה דברי מוסר שהתמם מ"ס חובות סלכנות ע' (י"ב י"א) ע"ש
 עובר אדמתו ישבע להם כ' כמ"ש בלכות הלכות משל לב' בני אדם כו' ע"ש כשי"ע יבן רגיל על לשונו לשון חוסי"ל ע"ש
 (כ' כ"ב) אל תאמר כבר כליתי כל ימי בר"ן תאומי כאשר יעשה העבד הרע וא"ך אשיב כו' וזהו לשון חובות סלכנות
 (שער החוכמה ע"י) ועמ"ש (כג טו) מעי"ן המאגנענעס ומבואר במעלות הסולם (הערה ה) ע"ש כי הוא מ"ס חמי"ס
 ע"ש ועמ"ש (בלכות כט) לעיל עמ"ש במשלי (יד כה) ע"ש ברב ע"ס ופי' ז' ע"ס מורה על החכמים כמ"ש
 כפי' על ישעיה הנראה כי העתיק גם ממכתבים ולא יאל' כל הספר מפי הגאון אליו כי הגאון כתי"ב תמם כתב לסי"ק
 ע"ש וע' מ"ס (כד טו) כזה דירת קבע ושם (ג לט) ע"ש וזה זריקים וגו' פי' נוה הוא מקום דירה לפי שנת בית
 הוא דירת קבע וי"ל ע"ש יע"י' כסוף (כ"ט כה) כ"ס סיים ע"כ ששעתי מפי קדושת מכ"ן וא"ן לא ששעתי א"ך ככ"י של"ה
 ישאר ח"ק כתבתי מה שגמלתי בכתיבו ומה ששמעתי משמו והבטיחו לי מק' ויולג"ה לשונו לי וכאשר ישלחו ארסום ארסום
 ואשלח ליד כאר"א א"י"ה [בשנת נדפס כ"ם ברק השחר ע"י הרב ר"ש מ"י א"ן בווי"ג"ה שנת תרכ"ג] ומובא פי' על
 משלי בפי' על המורה כ"ם הדרת אל"ו"ס חלולות (כו) ע"ש ויחסרו ב"ר וגו' כ' בפי' הנוקב"ה היא השפתית כמ' שהארכתי
 במשלי וכן כש"ר השירים (ג) מביא פי' על משלי ע"ס חכמות בחון תרונם וכו' (ז) כפי' [וראיתי כ"כ שהתקם
 בלשון חכמה ושינוי דברים ושו"ה העמל לרוב חיבת החיבור ללקט השינוים מהם ולהוסי"הם לאורה גם זאת לדעת כי בדפוס
 ראשון נשמט מ"ס"ל ופי' לא שלא ה"ס ביד מוארע"מ או והדפי"ם כפי'ע וראוי להודיע זה למען ידע כל איש לחפש
 אחיו לחברו יחד (הגרד"ל) :

לב) דבר אליהו . פי על איוב :

גרסם בווארשי (שנת תרי"ד) ורק עד פי' ז' והוא מלשון הכ"ר אכרס"ה כן הגאון אשר נמד' אלו הגאון איוב והוא
 יב

עלית קיר

סודר זאת ומאילו לקחו הרב הא מן המפורסם נק' דיבנא בלשן בא אל בית הגאון (כמבואר בעליות אליהו דף ק"ו) והגיע הספר להרב המ"מ ר' צערוס פלאחם והולילו לאור (ע"ש בהקדמה) [וכנ"י נמצא בסדרן להלן עוד על איזה סימנים וליקוטים על הרבה סימנים להלן (הגרד"ל)] וחובה עלי להודיע לרבים כי הרבה מהם אינם מהגאון כ"א מאת שארי הרה"ג ר' מנחם אליעזר בהגאון בעל עטרת ראש בלשן ראוי אני בכתיבם וע' ע"ש בעליות אליהו (הערה ק):

(לג) פי' על שיר השירים :

נדפס בווארשאו (בנת הרב) אשר היה בכ"ו עמונים ת"י נכדו הגאון ז"ל בן' שערסוף (ע' בעליות אליהו כי בעסרהי"א סיים פי' על שה"ט) וזני פי' נדפסו [ודע כי ראיתי על שה"ט ב' העתקות לא ראו זש כדאי זה כי שניסן סודרו מל' תלמידיו השומעים והא' השמיע ופה דרך הפזע אבל דרך הנסתר לא כתב כ"א מעט והשני השמיע הפזע ב' מקולק' ומקור' ונגד זה הנסתר כתב כדאי אשר כמדומה שהנסתר הוא מקורה בלבן והסב של רבינו הגדול ז"ל (בעמנו) ונדפסו נדפס מהעתקה הראשונה וגם מזה נשמע הרבה (הגרד"ל)] וראיתי אפי' על שה"ט מהרה"ג ר' גרשון בהרה"ג מו"ה אברהם ז"ל אחיו של הגאון ל"ע מובא כ"ס דברי דודו הגאון על שה"ט מה נשמע ממנו ז"ל ויש בו דברים חדשים מהנדפס ופי' על שה"ט מובא במשלי (ו כו . ו . כ כג . כה יא) :

* (לד) פי' על מגלת אסתר . (כ"י)

[יש אלני בכ"י אופן שע"ס הפזע אך אופן השני שע"ד מוסר כמו נחיר ויין ראיתי ואין אלני העתקה ממנו וגם אהו שע"ד הפזע לדרך חוקן הסיבוסים (הגרד"ל במכתבו משנת תר"ח)] ופי' מ בא כפי' לשה"ט (א' ה') וכן בליקוטים לרשב"ח מביא פי' ע"ס אשר לא עשה וגו' וכן בושעיה (י' ז') מביא פי' על אהת (יו"ד ז') . ~~ה~~ נדפס בברלין ע"י הרי"י לאשין בשם מעיל זקנה מהפי' שע"ד הפזע ונדפס בשיבוסים ופי' ע"ד הרמז נמצא ת"י הרב ר"ש כ"י מס' א"ת]:

(לה) פי' על דברי הימים .

עם ביאור והגהות נכדו הרב ר"מ ז"ל נדפס בעו"א בוויילנא (בנת תר"פ יתרג) ונכדו הוסיף עליהם גם משלו וגם זיין על כל דבר שקודמו הראשונים וע' בד"ה (א' ל"ו) כתב-א"ל הי"ג זה המלא בבינין אשר בנה שמה ורמז לביאור הרש"ד ע"ש (הערני הרב מק"ב ל"ו) וע"ש (י"ז) הוסיף גם מדברי אביו הרב ז"ל ויקרא בסוף לוחות בנות הסיבוסים והמלכים לדעת הגאון זקנו ל"ע ואשר בזה יתייבשו הרבה מאמרי חו"ל ואין כאן בלבול חשבונות כאשר חשבו הנמסרי לב מעדת המתחכמים בעמנו ומאלו מקום להרחיב פה על דחו"ל הנאמנים ונעושים לי סוף דברי נכדו אהבני מנעורי הרב ז"ל וראיתי להעתיקם הנה וז"ל ובעל מילוד עינים אסף מלא הנושים כו' מקולק' ית' אל חזוק דעותיו כו' הראית מה המה עושים חשבונות תראה מה יוסיף דבר ארץ חבונות דעת אה"ו ע"ש השו"ת הנה בים מפרת ים ס כלל מהקדמות דחו"ל כי ידבר שלום אל עמו ואל ילאו ואל יבטלו לבלתי ולא העדיף הכתוב המרגה ולא החסיר האמנעו . ממנו תראה וכן תעשה לכל חומרא וכן תעשה לכל מקום אשר דברי חו"ל בתי מפורשים לך כמנהג וכן תעשה לכל ארצות אחרים אם לא קרוב הדבר אלך ולא ידעתי ואספתו אל תוך ביתך והיה ענין עד דהו"ס אחרך הגדול עד אשר יודע ה' את אשר לו המשפט לפרט הדבר לאיתו כלי נפתל ועקב עכ"ל הסב ~~ה~~ [עצת הדפים הרב ר' שמואל מס' לך כ"י ס' ברוך ששחר ושם ליקוטים מהרה"ג ז"ל ע"ש איזה קהלת יחוקקל וכו' וגם קיבן שנת נדפסו אגמאליס בביאור הגר"א ז"ל וגם בספרו אמונה והשגחה נמצאו ליקוטים מהרה"ג ז"ל] :

(לו) פי' על הגדה של פסח .

נדפס בהורלנדא (בנת תקס"ה) ע"י תלמידו הרה"ג ר' מנדיל ז"ל וכתב בהק' כי הפ' אינו מביך הגאון ל"ע כ"א אשר שמע מפינו הקד' בליל פסח והוא כתב אה"כ על הספר וכן הוסיף מנהגי הגאון לבסח ונדפס ביחד עם פי' פסנת פענה להגאון ר"י גיקטאליא ז"ל :

(לז) פי' על ספר יצירה .

נדפס בהורלנדא (בנת תקס"ו) ע"י תלמידו הרב ר"מ הנ"ל . [וכרשונה דבלאנים ב' כרשום על ס' יצירה . וזה המיוחד בחיבוריו ז"ל נדפסו מלא סיבוסים ועמנו . עד כי בהרבה טקומות חיברו יחד זהות שכתב על הגליון ממנו ז"ל (אלל שיטת גוף החיבור) עם דברי הפנים והחיבור כהדרן יחד עד כי עמיתו הקורא משתאה לעמוד על הכוונה והוכה גדולה לסדרו מתוך כ"י נוסחא באמונה (הגרד"ל)] . והנה נמצא ת"י ס' יצירה כ"י זמנא ז"ל סודרו תלמידו הרב החסיד רמ"ש ז"ל לא נדפסו וגם הליון על הגליון הוספת ממנו ז"ל וליקוטים נפלאים והנוכח בהק' לבספ"ל אשר עשה ע"י ס' יצירה בהיותו קודם י"ג שנה נזכר במה הליקוטים לזה וע' עליות אליהו (דף ק"ב) כי ממנו ילדותו היתה גורסתו בבורה לו כס' יצירה ע"ש ומביא פי' על ס' יצירה בלדת אליהו עה"ת (ה' ו') וז"ל וכבר בחרתי בס' יצירה ומביא בהסכמות הרבנים דוויילנא (נדפס מעבר לשער לביאורו על רשב"ח) שהסכימו עליו :

(לח) ביאור על ספרא דעניעותא .

נדפס בוויילנא (בנת תק"ס) ביאור רחב כמעט על כל חיבה וחיבה מראש הספר ועד תומו ודרכו בקודם כבספר הזה ע"י במעלות הקולם (הערה י"א) הולילו לאור נכדו הרב ר"מ ז"ל וע"י עוד הרב ר' מרדכי ז"ל מוויילנא (שנספד בל"ק) וע"י הרב וכו' מו"ה אברהם שמה"ה כ"י אב"ד מאמצינלאוו ושם האריך חו"ל בהק' לבסר זה וכסונו נדפס ליקוטים לזה ומובא בהסכמות הרבנים דוויילנא כי הסכימו עליו [וזה החבור ימירו שראוי לשבח שיאל